VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1924

GODINA II. UREĐUJE DR. F. NIKOLIĆ KNJIGA III./7

VIJENAC

GODINA II. LIST ZA ZABAVU I POUKU KNJIGA III./7.

SADRŽAJ:

AHMED MURADBEGOVIĆ: Iza žaluzija.
OLGA ILLE: Što da uradim?
ZLATKO VITKOVIĆ: Radost dana.
JOVAN HRANILOVIĆ: Knjige moje, vjerni druzi moji...
LJUBO A. JASENAČKI: Dva pl. (Svršetak.)
VINKO DORČIĆ: Daljine.
A. R. BOGLIĆ: Jednoj cirkuskoj djevojci.
TITO STROZZI: Ecce homo! Tragedija čovjeka Jude iz Kariota. Osam slika.
ŽIVKO JAKIĆ: Gavanova baština.
DRAGUTIN M. DOMJANIĆ: Kipec vu snegu.
IVAN GORŠTAK: Iz starih anala.
Dr. RUDOLF HORVAT: Iz staroga Zagreba. (Nastavak.)
SLAVKO DIKLIĆ: Grad Nin. (Samostan sv. Marije, Bol duvne.)

LISTAK:

Nkć: Ivan Ekert.
S. To—: Današnja njemačka lirika.
—r—: Sumnjivo lice. Komedija u dva čina od B. Nušića.
—a—: Nicolo Macchiavelli: Mandragola.
—g—: Hrvatsko narodno kazalište u Beogradu.
RUDOLF STROHAL: Nekoliko riječi o ugarskim Hrvatima.
—: Nove knjige.

»Vijenac« izlazi svakog 2. i 16. u mjesecu. Cijena mu je mjesečno Din. 20.— Pojedini broj stoji Din. 12.—. Uprava »Vijenca« nalazi se u Medulićevoj ulici broj 30. Novac se šalje poštanskom čekovnom uredu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34.469. Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva ulica broj 30-I. i ne vraćaju se.

»Vijenac« će u ovoj godini imati i posebnu rubriku za socijalni pregled, koju će uređivati DR. ĐURO BASARIČEK.

27967

IVAN EKERT:
POPRSJE. GROFICA »ČAKY« I.

VIJENAC

GODINA II. U ZAGREBU, 1. TRAVNJA 1924. KNJIGA III., 7.

IZA ŽALUZIJA

Napisao AHMED MURADBEGOVIĆ.

NIJE ga nikad vidjela, a ipak je u njezinoj duši živjela njegova slika, jasna i potpuna, kao refleksija fizičke realnosti. Znala je, da ima crnu kovrčastu kosu, krupne blještave oči, visoku pojavu i vječni smiješak na usnama. Ona se tom slikom neprestano zabavljala, upotpunjavala je, slušala njezine riječi i s njome se razgovarala, kao sa živim čovjekom.

Bilo je slučajeva, kad bi ta slika izmolila iz njezine unutrašnjosti, kao istinito biće i dodirnula se njezinih usana finim, prozirnim prstima, kao srebrnim štapićima. Ona bi u tom času planula, zadrhtala, a tihi plašljivi krik odjeknuo bi mrtvom, zaključanom kulom.

Mislili su, da je bolesna, ali je to bilo stoga, što je nijesu razumjeli. Njezina je duša bila prazna, kao neispisana artija, a nervi su radili, stvarali, da ispune tu nijemu prazninu.

Noći su joj bile puste i nesnosne. Sama u odaji sa živim bićem u sebi, s pustim časovima u vječnoj samoći, ona je strahovala, predala i bdila duboko u noć. Sve, što ju je okruživalo, primalo je razne oblike, prelazilo iz forme u formu, kao sjene večernjega sutona, što se tope i rasplinjuju na dnu horizonta.

A kad bi sjedjela kraj prozora, zavjese bi se zavrtile čudno, tiho zašumile, kao da se razgovaraju nepojmljivim jezicima i riječima, koje šapću kao lišće. Njihovi su glasovi naličili čeznutljivim povicima, preplašenim uzdasima i nečujnim dozivima. A na te glasove oživjele bi mrtve stvari, zazvonili ibrici, podigao se namještaj i kružio oko nje kao sablast, koja bludi na prstima od pamuka. Ona bi ustavljena daha, ukočenih očiju i iskrivljena lica hvatala rukama za zid, bježala iz kuta u kut i zgrčena u postelji od umora i straha, jecala u crnu i bezglasnu noć.

Često su njezini krikovi uzbunili cijelu kuću i majka bi joj dotrčala, kao bez duše i plakala i kose čupala, i dozivala je svijesti iz očitog ludila. U tim bi časovima izmorena kćerka ovila ruke oko vrata materina, a grozničave su joj riječi kapale sa usana, kao da se kotrljaju komadići izmrvljena voska i padaju muklo u majčina njedra.

Riječi su joj bile bulažnjive i nesuvisle. Govorila je, da čuje govor mrtvih stvari, da su sve lijepe stvari strašljive i da je muči šuštanje zavjesa i noćna tišina. Nisu joj vjerovali. To joj se samo pričinja, netko ju je urekao. Tko bi shvatio razgovor mrtvog svijeta? Nitko, osim Boga.

Onda bi je opet ostavljali samu. U kući je bivala tišina, kao da je netko umro. Lica nijema, zabrinuta, a koraci muklo ozvanjaju u toj mrtvoj okolici. U njezinoj odaji slegao bi se duboki, teški mir, kao da je negdje zakopana u podzemlju u crnoj nepoznatoj špilji. Trenuci su bili gvozdeni i hladni. Prolazili bi kroz zatvoren prostor i padali s tavanice, kao teško olovo, kao mora, što pritište duše i prebijena srca. Tad bi odjeknuo negdje u daljini jutarnji doziv mujezina kao vrisak lokomotive iz dalekih gudura i klanaca. I sunce bi počelo kroz zavjese prodirati, i padati po podu, kao sive ispijene mrlje, kao stare, izderane krpe. Sve je bilo izmoreno, strašno, nepojmljivo. Samo je molitva Mujezina svjedočila, da ima negdje bolji svijet, koji ne zna tu pustu, nesnosnu samoću.

Onda je nastajao dan, a život je njegov bio čudnovat, kao šareni gmizavac, kad izmili iz prisoja, ili iz stare zatrpane gradine. Zakopan u mali zagušljivi prostor, davio je časovima njezinu čistu i neispisanu dušu, u kojoj bješe jedini sadržaj slika ljubljenog čovjeka, koga nikad nije vidjela.

Znala je samo, da mu je ime Selman, da je negdje u tuđini na školama, i da joj je jednom sluškinja donijela pozdrav od njega. Njezino je ime bilo slično. Zvali su je Selmana. I možda je ta sličnost imena, ili onaj zanos sluškinje, kad je o njemu govorila, ili onaj jedini pozdrav, koji joj je izručila, bio uzrokom, da ga zavoli i prenese svega u svoju netaknutu dušu. Tko bi razjasnio misterij ženske duše?

Vodili su je u avliju na sunce, ali ondje su bili samo njegovi komadi, mrvice velike užarene plohe, koja je tamo izvan zidina i kapija razlijevala svjetlost u beskrajni, nedogledni prostor. Tu među bijelim, natkrivenim zidovima, na sivoj popločanoj kaldrmi, na teškim željeznim vratima, na drvenim mandalima i gvozdenim rešetkama, gušilo se sunce, kao mala dječja glava, bačena u ponor. Na kućnim zidovima buljili su mušepci kao krletke, kao ptičji kavezi, u kojima čame odbačene paunice. Iz njihovih kockastih rupa zjala je crnina, izbijala strava i šćipala duše groznim dojmovima i cijedila ih kao namočene spužve. Sve je bilo hladno, mrko i neprijatno.

Kadkad bi samo Selmanova pojava unijela svijetlog raspoloženja u tu tmurnu okolicu. Inače je sve to naličilo nepoznatim predjelima, u kojim stanuju odbjegle ljudske sjene, oživjele fotografije i uskrsle mumije. I sve su to spodobe živog, istinskog čovjeka bludile naokolo, stupale mačjim koracima, zagledavale se jedna drugoj u oči, pune bojazni pred životom, pred ljudima i pred vlastitim bivstvovanjem. Kroz njihove je nerve prolazio strah, kao pauk po raspetoj mreži, i cerio se na njihovu licu čudnim, beznačajnim grimasama.

A nad tim je misterijom sjalo veliko, božje sunce i prolijevalo magnezijsku svjetlost u taj bezizlazni i stravični ponor. Selmana je cijelu svoju mladost provela u tom ograđenom svijetu. Ali ono, što ju je podržavalo, da ne padne u potpunu agoniju, bila je njegova slika, koju je krila u sebi, kao najvišu svetinju svoje duše. Nitko nije znao, što je u njoj i o čemu ona sanja kroz čitave dane i što je pravi uzrok njezine tobožnje bolesti. Nitko nije mogao ni pomisliti, da ona sanja o muškarcu, pogotovo u tako nemogućim prilikama. Dok se ona prepuštala tvorevini užarene mašte, dotle su se očajni roditelji zaplašeno ogledali, kimali zlosutno glavama i izvrtali dlanove, podižući ruke s nepojmljivošću u zrak.

Stari je Osmanaga bio strog i ozbiljan čovjek. Njegov je život bio do sitnica izgrađen i zaokružen. Iz te obodnice nije ni pomislio da izađe. On je svemu dao svrhu, označio ga samovoljno biljezima konvencionalnih običaja i svoje sredine. Bilo mu je teško gledati bolesnu kćer, kako iz dana u dan gine, ali nije mogao da pojmi uzroka njezinu propadanju. Nagovarao je ženu, da se ona uputi u tu zagonetku, ali ona je ostala uvijek bez objašnjenja.

Osmanagina je kuća bila u cijeloj mahali najstrožije ograđena od svijeta. Bila je upravo velika, nepristupačna tvrđava, obrasla divljom, kuštravom travurinom, vinjagom i glogovim trnjem. A žene su u njoj bile željnije riječi, nego li i samog svakidašnjeg kruha; ali stari Osmanaga nije poznavao samilosti u takvom pogledu.

One su se prepustile slikama iz mašte, stvarale svoj vlastiti svijet, da nadomjeste onaj, koga su im zabranili. Prepuštale su se bezimenoj sili, da ih nosi kroz nebulozne regione ljudskog života, da ih vitla mračnim prostorima imaginarnih svijetova. I bilo je časova, kad su molekili neizdovoljenog organizma planuli tajanstvenom vatrom, a krv zakipila plahovitom vrelinom, i one su se najednom promijenile. Užareno lice, zapaljene oči, zanjihana njedra, plamtila su napojmljivim ognjem, a iz njihovih su usta gorile vatrene riječi, sukljale suvislim nedokučivim dimom u maglu, u zrak, u prostor — za životom. Tad bi mladost u Osmanaginoj kući u razuzdanoj vrtoglavici prevršila svaku mjeru i trebalo ju je ukrotiti i prigušiti. U tom je sijedi Osmanaga bio bezobziran i nemilosrdan. Samo jedan slobodniji pogled u svijet kroz prozor ili kapidžik bio je uzrokom, da postane naprasit i grozan. Onda su u kući bili strahoviti časovi. On je srdit kao tatarski kagan lomio rukama, škripao zubima i valjao krupnim arapskim očima ,koje su se među kostima kolutale kao dva kotača u gvozdenim stijenama.

I dugo bi tako lutao po kući namršten i naoblačen, kao suro nagomilano nebo, što se strahovitim elementima kotura u orkan, da saspe gromovitu vatru na neposlušni svijet. I najmanji prigovor, jedna jedina riječ ili pogled bili su dovoljni, da se njegov bijes prolomi i surva na jadne, slabe i prezrene glave. A tad bi se u Osmanaginoj kući zakuhao pakao. On bi namočenim konopcima u svježoj vodi iz bunara tukao strahovito po poganom čovječijem tijelu, koje vrišti za životom, po pohotnim gubicama, koje žude za užitkom, i gušio u njima i najslabiji ljudski krik, što je kao nemoćno prignječeno ptiče. A onda bi otrao znoj sa čela, uzdigao rukama olabavljeni pojas, odhuknuo i teškim koracima zamaknuo u odaje.

Tad bi se pojavile bijele, preplašene sluškinje, s visokim nanulama na goloj nozi, sa širokim serdžadama u ruci i nosile polumrtva tjelesa u dušeke, gdje su dolazile k svijesti dugo, dugo iza toga.

A onda je nastajao mir, agonija tijela i mrtvilo duša. Svi bi se u kući susretali bez ijedne riječi, kao plahe sutonske sjene, što predaju i od zvukova, koji se dižu ispod njihovih pamučnih tabana; Besramne predodžbe u ražarenoj mašti prestale su da plešu, a razuzdan je hihot zamro na neodređeno vrijeme, da se opet snova javi, da se opet ista igra obnovi i na isti način i završi.

I tako su prolazili dani u toj mrtvoj kući, a žene su u njoj bivale sve slabije, sve umornije i sve

beznadnije. Osmanaga je imao mnogo ženske djece, a nijednoga sina. To ga je učinilo tako okrutnim. Žene su se međusobno podjarivale, dražile i uspaljivale, a on je sve to kao pravi muslim morao da zaguši. To je blatilo dušu njegove djece, a on je htio, da budu čiste kao papir.

U takvim je prilikama odrasla i Selmana. Ona je bila najmlađe Osmanagino djete. Druge su joj se sestre poudale, bilo protiv svoje volje, bilo tuđim nagovorom, bilo da se riješe nesnosne sudbine. Ona se bojala oca više no ikoga, zato je svaku svoju misao krila duboko u se. A kad bi se i u njoj uzburkala grčevita duša, zatvarala se u samoću i tamo se mučila, grizla sama sebe, strahovala pred vlastitim životom; i onda je opet nastajala osjeka čuvstava i ona je poprimala tih, sramežljiv izgled. Zato i nije nitko poimao njezina nutarnjeg života. Prepuštena sama sebi, stradala je dnevno od neuroze, oboljevala na histeriji i ginula polagano ali sigurno. Mislili su, da je luda. Zvali su hodže i vračare, da je liječe, ali je sve bilo uzalud.

II.

Kroz spuštene žaluzije vidili su se komadi zelene okolice, dijelovi šuma i šljivika, kao da su izrezani oštrim paralelama iz živog organizma prirode. U crvenom sjaju večernjega sunca, prelijevao se rumeni uskipjeli prostor, samotan u crvenu košulju sunčeve nebuloze.

Spuštalo se veče. S neba se vukao modri plašt i pokrivao svijet dugom prozirnom tkaninom. Visoko u zraku zamrli su zvukovi u tišini nedoglednih sfera i plavi je pokrivač gubio prozirnu boju i gasio se kao svijetlo modrog lampiona. Život je disao u mirnom, dubokom ritmu, kao usnuli orijaš.

Selmana je sjedila na šiletu, kraj prozora, u nepomičnoj pozi. Misterij večernjeg sutona padao joj je na dušu i provlačio se kroz njezine nerve kao topla i blaga tekućina. Bila je izmorena teškim jednoličnim životom, s nostalgičnim raspoloženjem i umornom sujetom. Tiho pokrije oči dugim trepavicama kao svilenim zavjesama i uroni pogled duboko u se. Teški uzdah potrese njezinim grudima kao odjek neke čudne misli, koja se pojavila u njoj. A onda se opet podiže svilena zavjesa njezinih trepavica i ona upre pogled u spuštene žaluzije. Njezine je oči privlačila neka neodoljiva sila, koja je djelovala iz prostora, iz večernjeg svijetla i bezglasne tišine.

U njezinoj je duši zijevao bezdan, tih i mračan bez ijedne svijetle misli i radosnog trenutka. Sva joj je unutrašnjost ostala bez ikakvog sadržaja. Njezina anemična pojava, beznačajan pogled bili su u tom času neizkazano bolni i tragični.

I ona najednom osjeti ponovno potrebu, da se bavi svojim nepoznatim ljubavnikom, koji je u njoj počivao kao zakopani fantom. Bilo joj je teško. Trebalo je, da se nekom otkrije, da iznese iz sebe tu potajnu misao, tu mrtvu sliku, da je barem riječima oživi i tako živu ponovno zavoli. Nejasne konture te silhuete u duši, nepojmljivo značenje te unutarnje potrebe, podgrizalo je njezino biće i još je više poništavalo.

Ali kome da se ispovjedi? Otac je bio strog do okrutnosti, a mati je pobožna starica, koju bi više riječi zastrašile, nego li i samo djelo u realnom životu. Tako je u njoj počivala sfinga, kao crno tajanstveno čudo, koga se sama prepadala i s nepojimanjem promatrala.

U kući je bilo tiho. Selmana je sanjarila. U tom trenutku osjeti iza sebe dah i nečujne mačije korake, koji su pojačavali sveopću tišinu.

Iza nje je stajala Fadila. Ona ista sluškinja, koja joj je donijela pozdrav od njega. Oči su joj se krijesile u tami, vidilo se ključanje krvi ispod ličnih jagodica, a grudi se plahovito nadimale i padale u razgaljena njedra, kao male golišave ptice u proljetna gnijezda. Selmanu je preplašila uzvitlana pojava Fadile i ona je zgrabi za ruke, kao da se želi obraniti:

— Što je?

— Vidila sam njega!

— Koga?

— Selmana. Eno stoji vani pred avlinskim vratima. Hoće s tobom da govori.

Selmani se zaiskri pred očima, zamagli joj se i ona istisne nemoćnim glasom:

— Volim mrtva biti nego . . .

Pauza duga i bezglasna. Fadila se okrene i odšulja na prstima natrag, a ona se složi na sećiju.

Zašto nije htjela s njime govoriti? Možda se bojala roditelja? U kući su svi strogi i nemilosrdni. Možda se bojala, da je ne oda Fadila? Ili se plašila muškarca, s kojim nikada nije progovorila. Ko zna. A možda ona i nije volila onog pravog istinskog Selmana, nego samo onu sliku, onaj pojam u sebi, koga je sama stvorila. U toj je slici složena sva njezina duša, sve njezine želje i sve sanje, cijeli svijet, koga je u svojoj mašti izgradila. Ona se bojala života, plašila se realnosti i mogla je samo u sebi naći po koji radosni trenutak. Ali ipak i život je tražio svoje izdovoljenje i ona je te noći u najgorim časovima dočekala zoru. Jutro ju je zateklo umornu, ispijenu, s upalim podočnjacima, s raskuštranom kosom i uvelim obrazima. Izgledala je kao sablast, hladna, nijema i slomljena.

Kad je sijeda Osmanaginica došla, da obiđe kćerku, zgrozila se od užasa pred njezinom slikom. Beznadno je zaklimala glavom i izvela kćerku za ruku na divanhanu.

Sijedi Osmanaga sjedio na šiltetu, a iz starog jantara dizali su se ogromni kolobari dima, kao plavi končani obručevi i kružili po zraku, raspadajući se u male, sitne oblačiće. Pogled mu je ležao u krilu, a palcem je podupro sijedu koštunjavu glavu. Iz cijele njegove pojave izbijao je mir, nutarnja harmonija i težina snažne izgrađene duše. Pokreti su mu bili rijetki, a riječi kratke kao nadrci i teške, pune olova i tuča.

Osmanagica dovede Selmanu pred njega i pokaza rukom na njezine upale obraze.

— Pogledaj!

Osmanaga ispusti kroz nos dim, podiže oči i promoli ih kroz guste, nisko spuštene obrve i zagleda se u kćer dugim ispitujućim pogledom. Neugodno je bilo osjećati njegov pogled na sebi. U njemu je bilo toliko elementarne snage, toliko volje i sugestivne sile, da je mala Selmana naglo uzdrhtala kao šiba na vodi i privila se uz mater.

— Št je tebi? pitao je Osmanaga, a njegov je glas u tom tihom prostoru odjeknuo kao hitac iz puške.

— Ništa, promuca ona, a lice joj se zalije rumenilom.

— Je si l' bolesna?

— Nisam.

— Zašto kriješ oči od mene . . .?

— Ne krijem.

Ona je ponovno zadrhtala. Bojala se njegovih očiju i samo je trebalo da se s njima sukobi i ona bi pala u nesvijest od straha, a mogla bi i umrijeti, toliko ih se bojala. Stari je Osmanaga kimnuo glavom, mahnuo rukom i onda se podigao na noge, kao teška brončana statua.

— Vidi, šta joj je! — reče kratko ženi i pokaza čibukom na svoju kćer — i zamače u svoju sobu.

Djevojka u grčevitom plaču otkrije majci svu svoju bol. Zadnje su joj riječi bile: »Ili on, ili — smrt!«

III.

Drugi dan rano u jutro došla je sijeda Osmanaginica sva zadihana u sobu svoje jedinice. Na nogama su joj klapale male papučice i vukle se komično po podu kao da joj se koža sa tabana guli. Rukama je veslala po zraku i zadovoljno plivala kroz prostor kao po gustoj nevidljivoj tekućini. Riječi su joj se nagomilale u ustima i napunile ih kao mali papirnati mjehurić. Jedva je našla još toliko snage, da ih održi na okupu i da joj se ne prospu sa jezika kao grad. I kad je doteturala do njezine postelje, klone joj na prsa i zaplače i zasmije se u isti čas, kao da ni sama ne zna, šta joj je potrebnije.

— Kćeri moja! radosti moja! Eto majka dočekala da te udomi. Sinoć su te od babe isprosili i za nedjelju dana biće i svatovi.

— Za koga, majko? upita preneraženo kći.

— Za Selmana, čedo moje, za onoga istog, o kome si mi jučer govorila. On je dolazio, da te vidi, pa ti nisi htjela izaći, stoga je on pošao ravno ocu. Pa eto sada ispunila ti se želja, kud ćeš višu sreću, ljepoto moja! . . .

Djevojka se ukočila od preneraženja i od nekakve neobjašnjive bojazni, koja se najednom pojavila u njezinoj duši. Kroz glavu su joj jurile strelovitom brzinom najrazličitije misli, opajale je, podizale i opet je sapinjale i srce joj prigušivale neshvatljivim užasom.

Šta sad? Čitavu je najljepšu mladost za njim uzdisala i žudila ga neizmjernom čežnjom, i sad je eto došlo vrijeme, da se to sve ostvari, da postane istinom, a ona se ipak nečega boji. Da . . . ali da li će ta istina biti sasvim onakova, kako ju je ona u svojoj mašti zamišljala. Nije li možda Selman sasvim drugačiji, što više gori, nagrđeniji prema onoj slici njegovoj, što ju je ona stvorila u svojoj sanjarskoj duši. Kroz srce i kroz tijelo joj je strujio strah i ledeni se trnci naježurili na koži kao da si je mrazom posipao. Ona zadršće, savije se materi oko vrata i prošapće:

— Ne . . . ja ne ću, majko!

Zaprepaštenje, groza i panika bio je odgovor sa majčinih usta.

— Ali, dijete moje, sad je to već gotova stvar. Otac te je dao, a i ti ćeš se riješiti svojih muka. Kad ga voliš, treba da ga i htjedneš. Kakav je to odgovor!

— Ne, ne, majko, ja ne ću, ja ne mogu, volim ostati neudata. Pa šta će mi to?! Meni je i ovako dobro. Ne ću više na njeg misliti, zaboraviću. Odakle ja znam, kakav je on čovjek, kad ga nisam nikada ni vidjela.

— Pa nisu, kćeri, ni druge vidjele svojih suđenika, pa su se ipak i bez toga poudale.

— Ali ja ne smijem, strah me je majko!

Došao joj otac i jedno jedino njegovo »moraš« bilo dovoljno, da prelomi njezin otpor.

Od toga časa Selmana se zatvorila sama u se, unišla u svoju ponutricu i prisluškuje svome biću u dubine. Kad su joj rekli, da mora ići, ona je poslušno oborila glavu i nekuda pošla u neizvjesnost . . Ali sav svatovski urnebes, kojim su je preveli u mladoženjin dom, odbijao se od njezinih grudi, kao

eho od hridina, kao talas od obala, i nije ni jedan jedini puta dopro do njezina srca.

Ipak je bila toliko pri svijesti, da je znala, šta se dogodilo. Čekala je, da vidi, je li sve to ona beskrajna sreća, za kojom je toliko žudila, ili je propast, koju je naslućivala i strahovala od nje. Trenutak razračunavanja sve se više primicao i ona se u duši ispitivala, da dozna pravu istinu svoje čudne i neobične ljubavi.

U njoj i nije bilo onoga pravoga nagona za muškarcem, ona je bila prebolesna za takova osjećanja. I ona nije voljela njega kao živo stvorenje, nego više, kao nešto irealno, što je u sebi sadržavalo više poetičku, umjetničku draž, nego li seksualni poriv. Ona je u njemu idealizirala svoj spas, koji bi je oteo očaju i rezignaciji neumoljivog haremskog života. Zato je i mogla da svu svoju dušu prekali u tu jedinu žudnju, u taj jedini pojam sreće i slobode, a sve je druge nagone i želje naprosto zagušila u samoj sebi. Sve radosti, koje su joj nudili, nije primila, jer za nju nisu ništa značile. Zato je onima, koji je nisu shvaćali, izgledala suluda, bolesne mašte i pomućena mozga.

Selmana je stajala u jednom kutu na šiltetu, sa sklopljenim dlanovima. Bila je pokrivena dugim prozirnim velom sve do tala, ispod koga se naslućivalo njezino blijedo, umorno i bezizražajno lice. Rodbina, komšinke i ostale gošće navraćale su se redom u njezinu sobu, da vide »mlatku«, zagledavale joj se u oči, pitale je štošta i odlazile bez odgovora klimajući začuđeno glavama. Iza toga su se međusobno došaptavale, da je mlatka urečena, ili je malo onako — i tu bi načinile gestu, s kojom su označivale sumahnitost. Na koncu su je svi ostavili odlazeći, da čuju pjesmu i vide kolo na avliji, i ona je tako ostala prepuštena sama sebi i svojoj neizvjesnosti.

Odmah iza jacije dotrči joj kao bez duše svekrva u sobu i najavi, da joj dolazi Selman na viđenje. Ona je pretrnula i zaustavila dah. Sada je odlučni trenutak.

Na vrata je unišao čovjek u tridesetim godinama sa čudnim, nespretnim i neuglađenim kretnjama, u tijesnom odijelu, debelih, požudnih usana, rastegnuta lica i tupih bezizražajnih očiju. Glas mu je bio rezak, spor i lijen, a u njemu je kod svakog naglaska izbijala užasna samosvijest, koju svako osjetljivije uho i srce ispunjuje odvratnošću i gađenjem.

Njegov mlohavi nastup, opora pojava i pouzdanje u svoju nadmoć, njegov naprasit razgovor, mogao bi učiniti na grube neprofinjene duše najpovoljniji dojam, ali njezino istančano srce naslućivalo je gorko razočaranje još prije, nego što je i progovorio.

Pošao je preko sobe tromim, gotovo nepokretnim koracima i pristupio njoj s izvjesnim smiješkom na obješenim usnicama. Zamrsi dršćući prste u tanki prozirni veo i zaguli joj duvak s uzrujanog lica i zagleda joj se pohotljivo u oči, kao žedan kurjak u izvore gorske. Selmana je podigala oči i kad su se zagledali jedno drugom u oči, u istom su času osjetili, da je među njima nepremostiva ograda puna odvratnosti i straha.

Ona zadršće i odvrati se od njega sa zgražanjem. Sve one priče, koje je o njemu čula, pale su pred vlastitim sudom, i ona mjesto ljubavi osjeti najedamput neiskazanu mržnju prema njemu. On — i ako je osjećao u njezinom pogledu strahoviti prezir — poželio je onu malu lepršavu djevojčicu, ono otmeno, blijedoliko lice, što je tako ponosno prkosilo, poželio onako, kako žudi puk prekaljenu aristokratsku krv. Na licu mu se vidjelo, kako uživa, što će moći svoje požude, jednostavne do banalnosti, izdovoljiti na tom čistom stvorenju, koje je sve svoje želje za muškarcem svelo gotovo na svet i nedužan san. Usne mu se gramzivo razvuku i on se oglasi onako iskreno, otvoreno, upravo, kako njemu odgovara.

— Hehe!... mala, jesi l' se dosađivala. Evo ja sam došao, da te malko razonodim. He, he, pa ko će drugi, ako ne ću ja. Eto vidiš, svi su te ostavili. Ona nije znala, šta bi započela. Najednom se odvrne od njega na stranu i zašuti, kao riba. On je uzme za ruke i pokuša, da je privuče sebi. Oči mu se zakrijese. Ona ga naglo odgurne i prošapće uzrujano:

— Pusti me! Šta hoćeš ti od mene?...

Dalje nije mogla, a on je u tim riječima naslutio pravi smisao i postao grub i počeo vikati:

— Šta ti misliš! Ja sam tvoj muž, odučiću ja tebe od toga, ima vremena. Razmisli dobro o svojoj dužnosti, pa kad sve sabereš u glavu, ja ću opet doći, a onda ako se usudiš ovako... On ne izgovori, nego je pogleda strogo i iščezne.

Selmana je drhtala, cvokotala zubima i nije znala, šta bi sama sa sobom. Tek kad je on izašao, otrgne se iz njezinih grudi očajan krik:

— Majka...! šta sam dočekala, huda srećo moja! Klone na jastuke i zaplače, kao da dušu u dlanove grca. A kad se malko primiri i počne sebi dolaziti, dirnu je u kose lagani, gotovo nevidljivi prsti. Ona se uspravi. Pred njom je, kao u magli stajala sjena njezina ideala, onoga Selmana, koga je ona ljubila, za kojim je izgarala, i koji joj se je toliko puta ukazivao još u roditeljskoj kući:

— Ne plači, Selmana, ja sam uza te, zazvučao je mekan, topao i sanjivi glas.

— Aa... ti si to, Selmane...! I odazove se djevojka i podigne izmučene oči, kao da gleda u maglu, ili zapada u hipnotički san. To je čovjek, koji je živio kao zbilja jedino u njezinoj duši i u njezinoj mašti.

I započne dirljiv razgovor, pun sentimenta, rezignacije, bola i očajanja, koji je dopirao iz dubine napaćenog srca. U njezinim je riječima gorila tolika vatra, tolika čežnja i toliki romantični žar ljubavi, kako to može samo primitivna, ali plemenita duša da osjeća. Ona je sasvim zaboravila realnost i u njoj svoje razočaranje. Lice joj se prelilo magnezijskim sjajem neiskazane sreće, milja i dobrote.

— Povedi me sa sobom! Ja hoću, da u tvojoj blizini proboravim čitav život, ili bar da umrem uz tvoje koljeno! Glas joj je umilno strujio, šaptao i molio bolnim molbama... I činilo joj se tako, kao da je sjena njezinog dragana zaplakala i prozborila:

— Ne mogu, jer su jači od mene. Ti ih se bojiš i ja zato nisam u stanju, da te otmem od njih.

— Ali ja ću ovdje umrijeti od čame. I tebe ću izgubiti, čim se onaj drugi povrati...

— Ne. Ja ću biti uza te, dok se tvoja ljubav ne izgubi u ništavilu svagdašnjega života, i ti se ne predaš onome drugom u ruke, da mu služiš...

— Nikada, volim i umrijeti, nego li ovako jadno živjeti!

— A ti umri... odgovori sjena. Možda ćemo se gdjegod u drugom životu opet naći i postati zauvijek svoji,

— Tako je. Zaključaću se i ne ću izlaziti, dok me mrtvu ne iznesu i ne polože u zemlju. A onda će se sve završiti, ili opet početi nanovo: kakav već bude drugi svijet:

— Ja ću naskoro otići, jer dolazi onaj, koji nije ništa drugo, nego moja nakaza. Ali ti... ti se čuvaj od njega, čuvaj svoju čistoću za me i ne daj, da ti je okalja.

Braniću se...

Selmana sklopi oči, izpruži usne, crvene kao jutarnji pupoljak i osjeti, kako se na njih spušta dug sladak i zanosan cjelov, a kad ih je opet otvorila, stajao je pred njom Selman potpuno raspremljen i u spavaćim haljinama.....

Tišina i polumrak. Svijeće su u čiracima drhtale, a odozdo je dopirao hihot, pjesma i muzika pijanih svatova. Na istoku je zarudila zora i jutarnje se crvenilo razlilo po prostoru, kao grimizna tekućina. On je sav drhtao i poluglasno buncao nesuvisle riječi.

Dođi... sve će dobro biti... ja sam uzrujan. Zašto me tako gledaš? Hodi...

Ona se trgne, kao iza sna i kad ugleda pred sobom njegovo požudom izobličeno lice, vrisne i skloni se u kut. On potrči za njom zaplićući nogama i klimatajući rukama po zraku. Ona je bježala pred njim iz kuta u kut i vikala i cičala i dozivala u pomoć. I kad je — sva izvan sebe i napola luda od straha — obišla sva četiri kuta u sobi, osjeti najednom, kako je dosižu njegove ruke i spleću se oko bokova, kao okovi, trgne se zadnjom očajnom snagom i pojuri prema prozorima. Žaluzije se plahovito zaljuljaše, mušebak se slomi u stotine komadića i staklo se smrvi nekuda u ponor. A dolje se na kaldrmi začu vrisak i udarac trupa o kamene ploče... i onda trenutačni mir i potpuna tišina...

U kući nastade graja. Svi se strčaše u sobu, a onda niz stepenice u avliju, gdje je ležala ona sva u krvi, zdrobljena i izmrcvarena. Ostao je u sobi samo on, napola gol, blejao je tupo u prozore i čudio se i buncao...

— Poslali mi ludu djevojku! Kolika sramota, koliko ruglo!

Razvidnilo se, a on svejednako stoji i mumlja i ne zna, šta bi započeo...

ŠTO DA URADIM?

Što da uradim,
da te molim il' da te proklinjem, sudbo,
da mi se smiluješ
il' da me ubiješ,
no mučit tako da već prestaneš?

Ta nisam zvijer,
već imam dušu, koja stradava,
i kida se u ovim patnjama
i lomi se u ovim čežnjama,
što, sudbo kruta, ti mi podade.

Danas u noć
bezumno jošte ja ću ridati,
da bol svoju već jednom isplačem,
a onda čas da onaj prokunem,
u kom za patnju tek sam rođena.

Olga Ille.

RADOST DANA

VEDRI sunčani dan smijao se neizrecivo ljupko i nježno nad procvjetalom prirodom. Drhtava vedrina sapela je svu atmosferu u veliki blistavi kristal. Na površini rastapala se blaga modrina, a na dnu se staložio sav mirisni uzdah rascvjetanih voćaka, cvijeća i sočnog zelenila. — Sve je bilo isprepleteno bljeskom sunca i snažnim valovima mirisa, koji je poput tamjana tekao nad užarenom zemljom. Svaka je travčica, svaki cvijet, svaka voćka upravo strastveno drhtala od neke radosti ili možda čak od sreće ili čežnje za velikim sjajem — za vedrim cjelovom, za vječnim danom... Sve čaške, sve lati — sve je tako požudno srkalo u se sunce i opijalo se opojnom vedrinom i crvenim sjajem... U pijanstvu, u mrtvilu svom sve je pružalo guste, teške mirise kao prozirne, elastične ruke u čežnji, da zagrle zemlju, — nebo — sunce — — dan... i da opet onda krenu u crnu, mrtvu noć...

U mom je krilu sjedilo dijete podrezanih vlasi, plaha pogleda i rumenim smiješkom na usnama. Neko se vrijeme zabavljalo zujanjem bumbara, onda lepetom žutog leptira, za kojim je pružalo bijele ruke, a kad je leptir odletio, spustilo je skršeno ruke, i, skupilo usne — možda na plač. Da ga zabavim, pružim mu svoju glavu. Ono me pogleda najprije nekako tužno, a onda zarine male prstiće u moju kosu. Pružim mu usta, a ono stane milovati i draškati oko usana prstićima mekim kao čežnja, bijelim kao nevinost, obijesnim kao radost... Tijelo mi se počelo taliti u nekoj toplini, u nekom usijanom žaru — i ja bi ovo dijete stisnuo i cjelivao bih ga dugo — jako — vruće, da se nije nasmijalo tako blago, vedro i sretno. Ali kad me stalo čupkati po usnicama i igrati se njima kao nekom igračkom, nijesam mogao drugo nego ga čvrsto stisnuti i ljubiti dugo — dugo ljubiti malene, sočne, crvene njegove usne...

Kako smo sićušni, a kako daleko pružamo žuljave, mršave ruke za suncem, što zalazi za svemirom, koji je tako šupalj...

Zar nisam obuhvatio i cjelovima obasuo tako blizu, nevinu, veliku i jedinu radost?

Ta dijete je jedini vedri dan našeg života.

Zlatko Vitković.

KNJIGE MOJE, VJERNI DRUZI MOJI...

Knjige moje, vjerni druzi moji,
Sav svoj život sproveo sam s vama
U svetištu nauke mi drage
U cvjetani mašte i pjesma.
U vama su pohranjene misli,
Odsjev duša mojih prijatelja,
Kroz vas ja se s njima razgovaram
U danima tuge i veselja.

U mojoj su duši uv'jek živi,
Nikad njojzi oni umr'jet ne će,
S njima živim, s njima razgovaram
Kroz pjesama čarobno im cv'jeće.
Boraveći, mile knjige, s vama
U tom carstvu dragih mi duhova,
Čini mi se, da i moja duša
Lišena je tjelesnih okova.

I da leti visoko nad zemljom
K vrelu vječne pravde i istine,
Gdjeno vječno pramaljeće vlada
Pod sunašcem vječne otadžbine.
I teško joj vraćat se na zemlju,
Gdje nestaje vjere i poštenja,
I gdje ljubav ubijena leži
Pod gomilom trnja i kamenja.

Knjige moje, vjerni druzi moji,
Vi ste moje jedino uzdanje,
Najmilije moje odmorište,
I najveće moje radovanje.
Tužna srca pomišljam već sada,
Kad ću morat rastati se s vama,
Kad na moje zamorene oči
Spusti krila vječne noći tama.

Kakva l' će vas dostignut sudbina;
Ko li će vam na razgovor doći?
— Ili ćete razasute sv'jetom
Izginuti u tužnoj samoći.
I s vama će nestati zauv'jek
U valovju vječnotrajne m'jene
Jedne zrake najčišće ljubavi,
Jedne mile, drage uspomene.

Jovan Hranilović.

DVA PL.

Napisao LJUBO A. JASENAČKI.

O odlasku gospođe Mire Idica bijaše vrlo mučaljiva u kući. Sobe i dvorane Jezgričićeva dvorca opet se umotaše u hladnu tišinu kao uklete. Otac bijaše zamišljen radi Idice, njezinu šutljivost pripisivao je neraspoloženosti od minule bolesti, kojoj on doduše još uvijek nije znao uzroka.

Proljetni dani, već topli, mamili su u rascvjetalu prirodu. Idica osjeti potrebu, da na svježem zraku, u šumskoj samoći guta svoju bol. Papá joj dopusti da se svakog dana proveze u šumovitu okolicu. Kočijaš Grga Mukić bijaše joj jedino društvo.

Mirisavi dah svježe prirode umirivao je Idičine rastrovane živce. Vraćala se kući pri večernjem sumraku, mirnija i nešto rumenija u licu. Od kuće dolazila je svakoga jutra rano, vozala se okolicom par sati, a popodne odmah po objedu morao je Grga spremiti kočiju, da se »visokorođena gospođica« proveze sve do večeri.

Zavaljena u kočiji nije ni jedne riječi upravljala pogrbljenom Grgi. Ništa je nije u okolici zanimalo, jedino osjećaše, da joj prija zrak zagorskih šuma. Gino joj bijaše pred očima, i nikako ga ne mogaše otjerati, premda je živo nastojala.

— Ne, nije vrijedan ni jedne moje misli, ni jedne moje suze! Prevarant, lopov! Otimač tuđe časti! Kako se samo znao vješto pretvarati. Podli glumac! I sada joj se redahu osobiti živom precizношću svi sastanci, razgovori i milovanja sa Ginom, i sve joj to postojaše odurno, gnjusno. Prekoravala je sebe, krivila dobru tetkicu Ivku, a sve veću zahvalnost osjećala prema sestri Miri.

Dani joj prolažahu jednolično i u samoći prirode, koja nikada ne ostaje bez utjecaja na zdravo mlado stvorenje. Priroda imade moć, da s vremenom združi i rastavljene, daleke duše, koje od nje traže okrepe. Jedina živa duša, koja je Idicu pratila i nad njome bdila, a da nije slutila, što se u njezinoj nutrini zbiva, bijaše dobri, malko pogrbljeni, u licu kozičavi Grga Mukić, kočijaš kod Jezgričića već dvije godine. Došao je u službu k vlastelinu, čim je prije reda bio otpušten iz vojništva.

Kada bi Idica sišla s kola, da se po šumi malko prošeće, Grga bi išao uvijek za njom u brizi, da gdje ne zapne ili da joj se što zla ne zbude. Gospodar mu bijaše strogo naredio, neka na nju pazi. I pazio je, ali ne, jer mu je bilo zapovijedano, nego iz osobite privrženosti i odanosti prema mladoj gospodarici. Vidio je, da je tužna, zamišljena. I bilo mu je žao. On bi joj pomogao, ali ne zna, što joj je. A i kako bi on, sluga, kočijaš, prosti seljak, kmet pomogao svojoj gospodarici, mladoj vlastelinki! To je zbilja glupo! Što mu to i pada na um? Prekoravao je sam sebe idući za njom. U kočiji sjedio je na kočijaškom mjestu i od vremena do vremena okretao bi se, da vidi je li »visokorođena« još zamišljena. Ona je bila uvijek zamišljena. Da je upita? Ne, to bi bilo drzovito, on nema na to prava. On je samo sluga, kmet, a ona visokorođena!

Nije taj šutljivi odnošaj dugo potrajao. Idica je opazila, kako Grga drhće nad njom, da joj se kakova nesreća ne dogodi. I to joj bijaše neobično ugodno. Kad je jednom zaželjela leći na travu, a od kočije bijahu udaljeni, on spremno i bez poziva svuče svoj haljetak, prostre joj ga i ponudi, neka legne. Ona ga pogleda i zahvalno mu se nasmiješi. Taj je finiji od Gina! Seljak, kmet zagorski finiji je, plemenitiji od contea Farfagna! Sinu joj u glavu, a da nije znala zapravo ni zašto. — Pfui! naprćena, pokvarena visoka gospoda! Propalice, gadni! I opet pade joj pogled zahvalnosti i nekog čudnog, neobrazloženog poštovanja prema slugi, koji je nekoliko koračaja od nje mirno stajao naslonjen na stablo pušeći svoju nezgrapnu, zemljanu lulu.

— Kupit ću ti lijepu lulicu, kada si tako dobar i uslužan, — reče mu milo Idica zagledavši se, ležeći nauznak, u plavetilo bistrog neba.

— Hvala, visokorođena! — tiho i pokorno odvrati Grga, a čuvstvo sreće obuze ga. Dalje nisu govorili, ali su sutradan opet došli na isto mjesto. Idica je htjela. Ona je i sada ležala na njegovu haljetku, a on nekoliko koračaja od nje pušio iz nove lulice, srebrom okovane. Idici je spomen na Gina blijedila. Priroda, šumski zrak, odvojenost od brbljavih ljudi bijahu joj dobar lijek. Grgina uslužnost i plemenitost duše, iskrene i pokorne sve je više zanimala. I ona ga poče pozornije motriti. Blaga crta na licu bijaše odraz njegove dobroćudnosti i mirnoće. Grga osjećaše promjenu u duši svoje gospodarice, vidio ju je veseliju, i to mu je neobično bilo milo. Zašto, nije znao. I razgovarala se s njime, sve duže i češće. Zanimala ju njegova obitelj, roditelji, braća. On joj odgovaraše iskreno, prostodušno, kako je to svojstveno našem hrvatskom seljaku. I odijelo novo mu je poklonila. Tada joj je poljubio ruku. Ona ga potapkala po ramenu. I ništa više.

Idici bijaše najmilije biti u šumi sa Grgom.

— Kamo ti s time? upita Idicu gospođa Frida susrevši je, gdje se žuri iz dvorca.

— Idem u dućan, dok se ne zatvori. Doći ću k Vama na razgovor večeras. Zanimat će Vas.

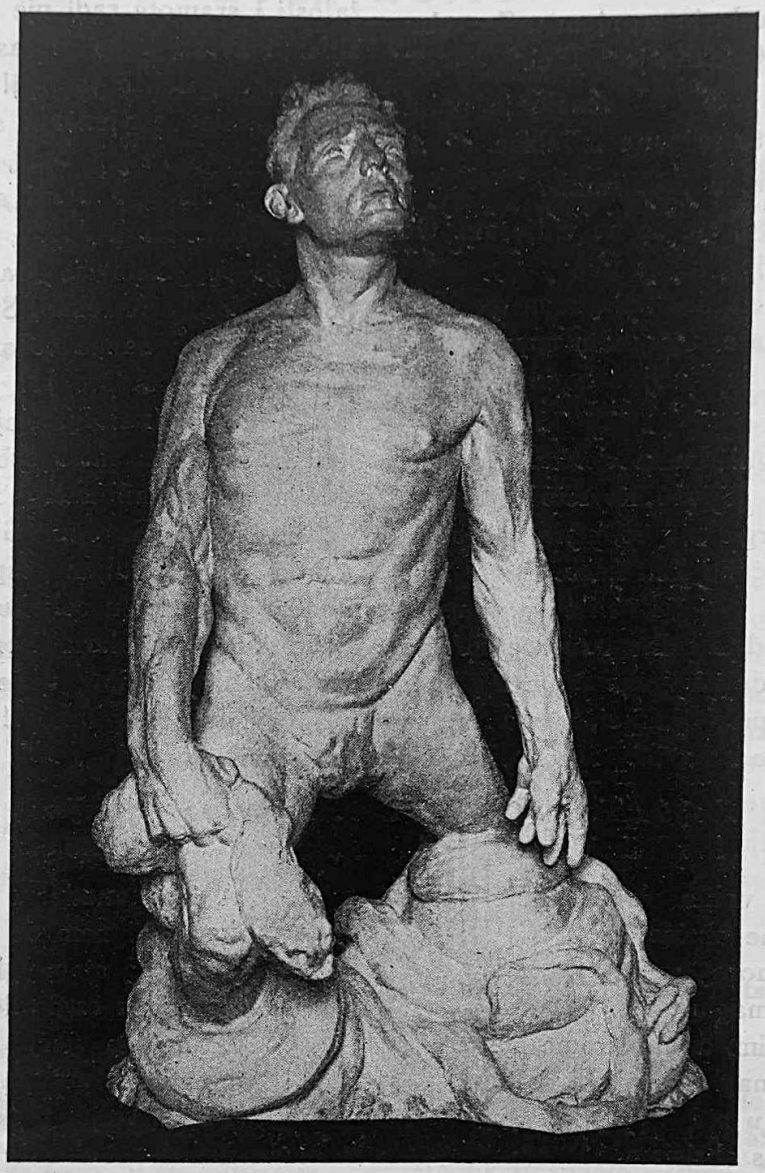

IVAN EKERT: OSLOBOĐENJE.

— odgovori joj veselo i srdačno Idica i hitrim korakom nastavi put.

Išla je prema kolodvoru, i nije se te večeri vratila kući.

Adolf pl. Jezgričić dao je tražiti svagdje. Bez uspjeha! U šumu nije pošla. Konji su u štali. Otkada je pred dva dana Grga pošao k svojoj kući u Međimurje na dopust, nije ni izlazila u okolicu. S drugim kočijašem nije htjela. Sutradan brzojavio je zabrinuti otac svojoj sestri gospođi Ivki u Zagreb, da nije možda Idica kod nje. Odgovor negativan.

O iščeznuću »visokorođene gospođice« Idice raširila se vijest ubrzo, a oštri jezici tuckahu koješta.

— Ubila se. Objesila se negdje u šumi, — govorila je načelnikovica ugojena gospođa Perinić. Ali da mi je samo znati, zašto?

— Pobjegla je u Dalmaciju ili u Madžarsku, tvrdila je gospođa Frida. — Ja sam je vidjela s paketom u ruci. Vesela je bila! Ima za dragog nekog kontea iz Dalmacije. S njim je pobjegla!

— Kontea? začudi se i razrogači oči ugojena Perinićka.

— Meni se povjerila, jedino meni! — ponosno je odgovorila gospođa Frida.

— I meni je rekla, da ima nekog kontea, dodade gospođa Brajdić.

I sva okolica skupa sa zabrinutim gospodinom pl. Jezgričićem bijaše uvjerena, da je Ida pobjegla s nekim konteom Dalmatincem. — Već će se javiti! — tješio se stari Jezgričić.

Kočijaš Grga ne vraćaše se s dopusta. U priprostoj seljačkoj kući uživao je medene dane svojega braka sa »visokorođenom gospođicom« Idom pl. Jezgričić. Ida Mukić!

Epilog.

— Idice, Idice! — Vikala je za njom u Zagrebu g. 1920. gospođa Frida. Opazila je u Ilici.

— O, Vi ste? Kako ste? — veselo je upita gospođa Ida Mukić, pošto se prije izljubiše.

— Zar me nijeste odmah prepoznali?

— Ne! E, već je dugo, što se ne vidjesmo. Od g. 1911., je li? — nasmiješi joj se Ida.

— Da, da, tako je nekako. Čula sam, da Vam je dobro, da i djece imate. Gospodin suprug vratio se iz zarobljeništva iz Rusije? Sada je sve u redu?

— Jest, hvala Bogu! Imam dečka i curicu. Krasna dječica! Dečko je već navršio osmu, a pucica šestu godinu. Grgica je većinom na gospodarstvu, a ja sam u dućanu kod kase. Eto, i tako mi lijepo prolaze dani. — Hvalila se gospođa Mukić, dok ju je gospođa Frida razrogačenih očiju radoznalo promatrala, da što bolje upije u pameti sliku o njoj. Kada se povrati kući, svima će pripovijedati, kako se bujno razvila gospođa Ida. Oh, da je pokojni joj otac Adolf sada vidi! Ne bi od žalosti i sramote radi nje prije reda umro! — mislila je Frida, kada se rastala sa gospođom Idom. — Da, da, dobro je njoj! Otac joj dao, kada se doznalo, da se vjenčala s Grgom, njezin dio u novcu. Grga željan rada, kupio time trideset jutara zemlje po uputi svojega pašanca Vlatka. Ida je htjela imati dućan, i upravo pred rat otvoriše ga u Čakovcu. Sama gospođa Ida njim upravljaše. Kô bi rekao! Svi smo joj se tada rugali, a ona je eto danas bogatija nego što joj je bio pokojni otac. A što ja? Supruga penzioniranog kot. predstojnika! Sirotinja! Zgoljnja sirotinja! — Jadala se Frida sama sobom. Poslije rata Idici je dućan donio milijune. Sagradila kuću i kupila veliko imanje. Skromni Grgica postao po primjeru Vlatka Srnića valjan gospodar. Jest, Idica je pogodila, u kočijašu seljaku našla je sreću. Ona je danas prava, moderna kontesa. Kontesa od Pluga! Kao i Mira! Njima uvijek dobro i danas kao i prije! A mi, beamterija?! — Motalo se gđi Fridi po glavi.

KONAC.

DALJINE

Oh, kako volim plave daljine
i rumene obrise,
što tonu u more
i u laganu maglu.
O kako žudim, da u hitrome lijetu
stignem u maglu te plave daljine,
da zaronim u nju
i stopim se s obrisima
osamljenih otoka,
da osjetim beskrajnu
i veliku
tugu samoće...

A ipak znadem,
kada stignem do žuđenog otoka,
da ću na njem ugledati crno kopno
i stati na tvrdo tlo,
od kojega vječno bježim;
a onda ću se opet zagledat u daljinu
i opet vidjet plavkastu maglu
i obrise meke na obzorja crti,
i opet čeznuti
za onim dalekim, podatnim, mekim,
što nikada
dostići ne ću...

Vinko Dorčić

JEDNOJ CIRKUSKOJ DJEVOJCI

Dekade godina preliječeš predjele
s cirkuskim šatorima
i plešeš na žici od zelenog bakra.
Duša je tvoja iskidana krpa
prodana i razapeta
na kolima pijane družine.
Imaš li mirnih noći?
Žališ li tužaljke sa bregova
rođenih rijeka?

Tvoje su noge donijele prah
pustinjskog pijeska, mirise mora,
gorčinu pelenovog cvijeta,
suze i suhu bolest...

Za vlažne šume i slane obale
crvenih morskih ostrva,
gde pleše neostvaren san,
bježe tvoje oči kao izgubljene misli...

Djevojko...
Dva su života stala na oštru hrid
ko dva obješena pitanja:
Moj život i tvoj.
U ćutanju gledaju jedan na drugog
bez kretnje, ko beskrvne maske
od žutog kartona što bačeni na smetište
služe djeci za gađanje...

A. R. Boglić

ECCE HOMO!

(EVO ČOVJEKA.)

TRAGEDIJA ČOVJEKA JUDE IZ KARIOTA. OSAM SLIKA.

Napisao Tito Strozzi.

Osobe:

Giddel iz Magdale
Marija, njegova kći
Majka njena
Juda iz Kariota
Geheniel
Gallus Septimius } rimski centurioni
Quirilius Cornelius } rimski centurioni
Julius Cordus } rimski centurioni
Rahel, vlasnica lupanara
Afrodita } lupanarske djevojke
Pulcheria } lupanarske djevojke
Kleopatra } lupanarske djevojke
Asirski ženskar
Stari filozof
Mladi filozof
Joram } Židovi
Kadmiel } Židovi
Abias } Židovi
Rahab } Židovi
Amon } Židovi
Jedan rimski vojnik

Lupanarske djevojke, rimski vojnici, narod, putnici, robovi i pojava mučenog Krista. — Događa se u Jeruzolimu, u Kristovo vrijeme.

PRVA SLIKA.

(U kući Giddela iz Magdale u Jeruzolimu. To je strog i ukočen kut, u kojem stanuju čudni ljudi. Stari Giddel, potomak prastare židovske porodice, uzrastao je u danima živog očekivanja Spasitelja. Taj vijek, koji se dugo i nemirno pripravljao, odgojio je ludu generaciju fanatika, koja, eto, kao i stari Giddel, ostavlja rodno ognjište i seli u grad, u kojem se po pričanju proroka ima pojaviti obećani Mesija. — Svi ti ljudi žive nekim pojačanim i uznemirenim životom, koji se ispoljuje u svakoj njihovoj riječi i kretnji. Prelazi iz jedne faze ljudskog vjerovanja u konture nove religije uvijek se odigravaju u buri čuvstava i krvi. Čovjek čezne, ali u isti mah i strepi pred budućnošću. — Tako majka Marije Magdalene, žena Giddelova, koja sjedi kod prozora i čeka. Zabila je poglede u daljinu pred sobom i čeka. Čeka dane i dane. Noći i noći... Lupanje na vratima. Oštro. Divlje. Ona ne čuje. Opet. Tad razbije došljak jednim udarcem teškog rimskog mača vrata. Na pragu je.)

Gallus: *(silan rimski centurio. Nalik na podivljalu zvijer na tragu za ženkom. S praga)* Gdje je?!

Majka: *(se ne osvrće)* Tko?

Gallus: Ona!

Majka: Tko ona?

Gallus: Marija. — *(Majka zadrhće. Spusti glavu i zaplače. A on, sumnjičav i raspaljen od požude pristupa k njoj zgrčenim pestima)* Lažeš Židovko!

Majka: *(više za se.)* Nema je! — otišla je . . *(Digne glavu i pogleda ga očima, koje i Rimljanina plaše)* Kada? . . Ne znam. Bit će dugo tome. Oči su mi već staklene od izgledanja. Doskora će ih i krv zaliti . . .

Gallus: Ipak lažeš!

Majka: Ostavila je sramotu za sobom. Okaljala čistoću obitelji . . . Došli smo tražiti Mesiju, a izgubili smo kćer. — Znala sam, da će se nešto užasno strovaliti na našu porodicu, koja ostavlja stoljetno ognjište praotaca. Jehova mrzi ljude, što bježe od mjesta, kamo ih je usadio . . . Govorila sam Giddelu. Sad je otac lud . . .

Gallus: Šuti! I reci, kamo je otišla!

Majka: Otac je saznao za njezino skrovište. Živi u jednoj pećini kraj glavnog druma. I —

Gallus: I šta?

Majka: *(bolnim gađenjem)* I — prodaje se znojavim i pohotnim putnicima.

Gallus: To znam — to znam. Dalje?

Majka: *(tjeskobno)* Otac je pošao, da je potraži u pećini . . .

Gallus: Ona nije više tamo.

Majka: Tko to veli?

Gallus: Ja.

Majka: Tko si ti? Zašto je tražiš?

Gallus: Ja sam centurio Septimius Gallus.

Majka: *(naglo ustane. Izrazom silne mržnje)* Rimljanin?!

Gallus: Da. Rimljanin.

Majka: *(ko da lovi neku misao, nagne se iza časovite stanke k njemu)* Ti je ljubiš?

Gallus: *(drekne i ustukne)* Proklinjem je! — Šta hoće sad od mene? — — Istina je, podala mi se. Ali ja sam joj pošteno platio. Bacio sam joj zlatnik s cezarovim licem u prah . . . Jesam li ja kriv, što ga nije digla. Nasmijala se i pošla drugom, što je sjedio na kamenu i zurio pohotno u nju . . . Otišla je od mene. Al ne iz mene. — Tu se zasjela. Zavukla mi se u mozak, ta odvratna židovska tigrica . . Ko da mi je vrat stegnut bludnim crvenilom njenih vlasi, jurim za njom ko opsjednut. Prokleta Židovka! . . . I ti, što si je rodila!

Majka: I ti, koji si sudionik njenog grijeha!

Gallus: Šuti, vještice — i odgovaraj! — Gdje je ona?

Majka: Rekla sam. U pećini kraj druma.

Gallus: Lažeš, zmijo! — — Dolazim odande. Jučer sam je još vidio iz grma. Bila je tužna. Ogle-

dala se, kao da traži nešto novo . . . Danas je više nema. Ostavila je pećinu.

Majka: *(odahne)* Hvala bogu, ostat će živa.

Gallus: Kako to misliš?

Majka: Otac je pošao do pećine, da je — ubije.

Gallus: Šteta, što je pobjegla . . . Odlanulo bi mi, da je mrtva. *(Stanka.)*

Majka: Zašto je nisi sam ubio?

Gallus: Ne mogu. Lakše bi sebe.

Majka: Ipak je ljubiš . . .?

Gallus: Da . . . ne . . . Ne znam. Pusti me! *(Nešto zaškripi na pragu.)*

Majka: Tiho! — Otac! *(Ulazi.)*

Giddel: *(Tip židovskog potomka, koji je kroz pokoljenja u strahu pred Bogom sabirao snagu za čas, kad će doći do obračuna s nebom. Pognute glave polazi do ognjišta. Sjedne. Digne glavu i opazi Gallusa. Gleda ga izazovno. Poslije stanke.)* Što tražiš tu?

Gallus: *(izdrži pogled.)* Ono, što si ti tražio uz drum.

Giddel: *(ga oštro mjeri. Oko mu se zaustavi na oružju. Približi mu se do u lice.)* Rimljanin?!

Gallus: Da.

Giddel: *(zastrepi. Bijes ga goni, da se baci na nj. Promrsi.)* Rimljanin . . . u mojoj kući! . . . *(Jedva se svlada. Najprije reži, a onda u neki čudni i neprirodni smijeh, pa izbaci naglo.)* Ha-ha-ha, podala se, ha?

Gallus: Da.

Giddel: Za koliko?

Majka: *(skoči)* Ti si lud, Giddel!

Giddel: *(iznenada ščepa za vrat Galla i obori ga napola na tle.)* Govori, živino rimska, za koliko

Gallus: *(se raspaljen digne. Gurne starca na zemlju.)* Gade! *(Vadi mač.)* Ubit ću te! . . . Huljo!

Giddel: *(se u taj mah okrene kao da se sve to njega i ne tiče. I stane iz neke daljine tužno promatrati centuriona. Onda reče toplo.)* Nemoj se ljutiti, gospodaru. — Skupo si platio, zar ne?

Gallus: *(zapanjen spremi mač u korice i nehotice odgovara.)* Da, da, vrlo skupo. Odnio mi je dušu taj izrod. — Dušu!

Giddel: *(se suludo triumfatorski nasmije u sebi i ide ognjištu.)* He-he, istina je . . . Geheniel ima pravo. — — Tu je sotona na djelu, he . . he . .

Gallus: Šta buncaš, Židove?

Giddel: *(se okrene k njemu. Osorno.)* Ništa. — Ti si Rimljanin. Glupan! . . . Ne znaš ništa. Ne vjeruješ u jednoga boga. — A gdje nema boga, nema ni sotone!

Majka: Ne huli, Giddel!

Giddel: I ti ćeš naskoro . . . *(Opet kratka stanka. Onda uzme nož s ognjišta i žustro prilazi Gallu.)* Evo ti, na! — Ubij se!

Gallus: *(protrne.)* Ti si lud . . .

Giddel Ti si lud, ako ga smjesta ne gurneš u srce. — Na, uzmi! *(Šaptom i tajanstveno.)* Ne ćeš joj izbjeći. Ubiti se moraš. Prije — ili kasnije. To je rekao Geheniel . . . Sotona ne pušta svoj plijen . . Ti si u njenim pandžama.

Gallus: *(počne da razumije. Preneražen.)* Ti tvrdiš, da je u tvojoj kćeri . . .?

Giddel: Jest.

Gallus: *(vrisne i počne ko lud bježati od jednog zida sobe do drugog.)* To je laž! . . . Laž! — Pustite me kući! — — U Rim! — Ne, ne, to je laž! To je opet jedna od onih ludih laži, kojima ovo prokleto izraelsko sunce pali mozak! . . . Al ja se ne bojim. Mi smo Rimljani pleme jakih mišica . . . Ona je bludnica uz drum . . . I ubit ću je, čim je nađem. — I naći ću je, pa morao raskopati svu zemlju uz cestu. — Misliš, da ne ću? Ubit ću —

Giddel: *(hladno.)* Ubit ćeš — ali sebe! Na, uzmi nož!

Gallus: *(zgrabi nož i viče bježeći napolje.)* Ne sebe — nju! . . . Nju ću ubiti! Gdje je? Nađite ju! Dajte mi je, da je ubijem — ubijem — ubijem . . . *(Još dugo se čuje, kako podivljali centurio viče zadnju riječ. Stanka.)*

Giddel: *(sluša nepomičan. Onda tiho.)* Čuješ li, majko. *(Tihim rugom.)* To je djelo božje . . .

Majka: Giddel, zar se ti ne bojiš boga? Giddel!

Giddel: *(prigušeno.)* Ne više, ženo. — *(Tiho jecajući.)* Ne više . . . Zašto se Jehova mojom dušom bori protiv sotone? Zar su zato na vratnice mog doma pribijene svete riječi, da mimo njih sotona uđe u moju kuću i da se ušulja u jedinu krv moje krvi? — — *(Rastućom gorčinom.)* Oh, kako ja mrzim! . . . Kako se moja mržnja diže do neba! . . Kako je zahvatila i samoga boga! — — Ubio bi ga, da je čovjek!

Majka. Giddel, bog će nas!

Giddel: *(ko zvijer.)* Šta bog! — Gdje je?! . . . Ako misli, da je pravo uradio, neka stane preda me — licem u lice — i neka se opravda! — Ne diraj me! *(Njegov gnjev raste drskošću njegovih riječi.)* Hoću da se borim s bogom. Za svoje dijete! . . A on, on mi se samo ruga. Kad mahnem pesnicom, da ga udarim, klizne mi šaka kroz zrak i vraća se na moju izmučenu dušu . . . Zašto to? — Zar sam ja kriv, što su muškarci u mom nevinom djetetu već onda gledali djevojčuru, dok još nije znala za strast i za grijeh? — Oh kako ja mrzim taj okorjeli sjen bez srca, taj lik zlobnog prabića, koje mi šalje

IVAN EKERT: STATUA (1.75 m visoka) »PRIMAVERA«.

u kuću sotonu, dok ja vičem i hlepim za Mesijom!.. *(Prignuo je glavu. Čuje se neka mješavina režanja i plača. A)*

Majka: *(u strahu nagne se nada njeg.)* Giddel — osvijesti se! — Dođi!... Pobjeći ćemo iz Jerozolima. Natrag. Kući. U Magdalu. — Juda, vjerenik našeg djeteta, doskora će se vratiti s Istoka. On će nam naći kćer i dovesti natrag kući. U Magdalu... Nastavit ćemo život naših otaca... Dođi!

Giddel: Pusti me — pusti!... Prekasno je.

Majka: Nije — nije! Reci, što nas veže uz to strano ognjište! Ništa... *(Uzme s ognjišta kamene ploče sa deset zapovijedi.)* Dođi — uzet ćemo sa sobom ove svete kamene ploče naših otaca, koje su ohladnjele pod tim stranim krovom. Sagriješili smo, što smo ih odnijeli iz doma, ali bog će oprostiti...

Giddel: *(je od časa, kad je spomenula ploče ko preobražen. Njegovo lice poprima izražaj čovjeka, koji je dugo tragao za neprijateljem, a sad ga je našao. Uzme joj pohotno ploče iz ruku.)* Ne, ja ne trebam oproštenja... O, kako su hladne. — Jesi li opazila?... Čudno, kako su mi strane te kamene ploče...

Majka: U kojima živi bog.

Giddel: *(suludo sretno.)* Jest — to je ono... Rekla si. Sad ga imam. U svojim rukama ga imam. I sad ću ga smrviti... *(Sve je to rekao poluglasno, zlorado. I sad digne ploče, da ih baci na zemlju)*

Majka: *(vrisne očajno.)* Giddel!

Giddel: *(je nadviče groznim urlikom.)* Šuti!! *(I tresne pločama o zemlju. Razbiju se. Stanka. Ko da sam sebe hoće očistiti od strašnog djela.)* Eto,

izvršio sam slovo zakona: oko za oko, zub za zub . . .

Majka: Giddel, šta si učinio? — Jehova je osvetnik. Osvetnik!

Giddel: *(u novoj navali bijesa ustane i razgali prsa. Silnim glasom.)* Eto me! Tu sam!! Tu sam! — Ako sam u nepravu, neka me božja strijela spali, neka me pesnica Jehove smrvi, košto sam ja njega smrvio! Ha-ha . . . Tu sam!! *(Čas stravičnog očekivanja. — Nu ništa se ne dogodi. Tek se prozoru primakla sjena. To je)*

Geheniel: *(on je plav. Nasmješljiv. Naslonio se kroz prozor u sobu. Mirno.)* Giddel — to nije pravi put. Rekao sam ti jasno: da uzmogneš boga raskrinkati, treba mu prići iza leđa. Kradom. — Tko ludo juriša nebo — kao ti — mora da se od bijelog čela žilavog starca odbije i surva u bezdan. — — Zašto me ne slušaš, čovječe? *(Giddel ne odgovara. Sa smiješkom luđaka lego je na zemlju i počeo da skuplja komade razbijenih ploča. — Geheniel pokazuje rukom na njeg.)* Pogledaj si muža, ženo iz Magdale!

Majka: Da to Juda zna . . . da to Juda zna . . . *(U taj se mah pojavi)*

Juda: *(na pragu. Crn mrk. Blijed, kao putnik, s torbom.)* Juda zna sve, majko. Sve. *(Ko ošinuta munjom)*

Majka: *(se okrene prma njemu. Šapne)* Juda . . . *(I stoji ko okamenjena pred kakvom sablasti. Giddel se ne miče sa zemlje. Geheniel se smješka. . .)*

Zavjesa.

DRUGA SLIKA.

(Pred lupanarom. Teška željezna vrata su zaključana. Tek nekoji lascivni ornamenti na obim krilima i cvijeće, kojim su opleteni masivni obruči, daju naslućivati, da se iza te visoke stijene krije hram ljubavi. Premda se spušta prvi suton, još se dobro razabiru stube, koje vode do vratiju. Lijevo napred usred drvlja stoji kamena klupa . . . Sve je mirno.)

Gallus: *(u groznici, na ivici između jave i besvijesti, sjedi na stubama, naslonjen o vrata Bunca, kao da vidi Mariju pred sobom.)* Jest . . . židovska si ti tigrica! . . . Mala i spretna. — — Pleši samo dalje! . . . Tigrice, tigrice, reci: zašto se dičiš toliko tom požudnom strašću, što izbija iz svake kretnje tvog plesa!? Preda mnom, koji poznam čudnu i nezaboravnu hladnoću tvog zagrljaja? . . . Čekaj, da te ščepam! . . . Da ti gurnem ruku u grudi . . . No, šta se činiš tako nevina, Marija Magdalena? . . . Ne, ne tako naglo. — — Čekaj — s tobom ću . . . Gle, ne mogu da ustanem . . . Zar da opet utekneš? Da te opet tražim po vlažnim špiljama uz drum . . . Ne ćeš — golubica moja crvena! . . . *(Hoće da ustane, al se oklizne niz stube.)* Šta je to? . . . Pomozi mi, tigrice moja! . . . Stani, kamo plešeš! . . . Jao, umakla mi je. Opet. — — Sad sam sam . . . Utroba mi gori . . . Ej, Židove — kako ti je pogano ime — da, znam . . . Geheniel! — Geheniel, što si mi to dao? . . . Rekao si prevejano, drskim smiješkom na usnama, da ta biljka nosi zaborav . . . I požderao sam je ko gladni vojnici meso poslije trodnevne bitke . . . A sad? — Još mi više skakuće po mozgu ta bludna tigrica . . . A sok otrovne trave pribio me uz prah tla. — Mene, Rimljanina! . . . Prokleti Židove! . . . *(Viče u mukama.)* Geheniel! — Marija! — Geheniel . . . *(Zašuti u omaglici. Plače ko malo dijete i šapće Marijino ime . . . Sve tiše i tiše, dok ne zašuti. Mala stanka. S desne strane ulazi rimska ophodnja, što krstari ulicama, jer među Židovima vrije. Vode je centurioni Quirilius Cornelius i Julius Cordus.)*

Julius: Ovim putem?

Quirilius: Da . . . I opet ti velim, druže: treba biti na oprezu! — Dobro veli Pilatus: U čitavoj je Judeji Rim u opasnosti. Urota je skovana i sva ta židovska gamad čeka samo znak.

Julius: Čiji znak?

Quirilius: To je baš ono, što ne možemo otkriti. Govori se koješta. Negdje u provinciji javio se neki čudak — tako se priča — koji se hvali, da je obećani Spasitelj izabranog naroda. On da će preuzeti vodstvo urotnika . . . Vele šta više, da je već u gradu . . . Vidjet ćeš, buna će buknuti u najkraće vrijeme. Dvije lješine rimskih vojnika, što su ih pred zoru našli na stubama židovskog hrama, krvav su i siguran predznak . . . Caveant centuriones!

Julius: Da nam je samo otkriti, šta su te sluzave hulje uradile s našim drugom Gallom! — Ako su ga ubili, dat će psi stotinu života za taj jedan!

Quirilius: Gle, tamo na gori! — gomila svjetine!

Julius: Čuvar hrama dakle nije lagao . . . Tu se skupljaju buntovnici . . .

Quirilius: Nije lagao. Eto vidiš, takvi su ti ti Židovi. Za trideset srebrenjaka izdali bi i samoga boga! . . . Hajde, *(Hoće da pođu nadesno, kad ih)*

Julius: *(zaustavi. Spazio je čovjeka na stubama.)* Stani! . . . *(Stanu.)* Gle, opet mrtvac! — *(Stupi korak bliže.)* I naš je. — Treći.

Quirilius: Šta veliš? . . . Zbilja. — *(Pristupi oprezno i uspravi Galla.)* Drugovi, ta to je Gallus! — — Galle, poznaješ li nas? Šta ti se dogodilo?

Gallus: Marija se preselila iz Magdale i stanuje tu — u mojoj usijanoj glavi . . . Ne bojte se, čuvam je ja. Ne puštam je napolje . . . Ja sam užasno ljubomoran. — — Al ona je mala tigrica židovska. Hoće napolje i lupa po zidovima lubanje. — — To boli — boli —

Quirilius: Poludio je...

Gallus: Trava je bila gorka... al on je rekao, da ću zaboraviti...

Julius: Otrovali su ga hulje! —— Galle, čuj me — Rim te zove!

Gallus: *(ko da se načas otrijeznio.)* Rim?!... *(Al opet pada u buncanje.)* Jest Rim... Al Rim je velik, dalek... a moja je tigrica mala... I tu je. Blizu. Tu u mozgu...

Julius: Ustani i dođi s nama. Bolestan si, al si i Rimljanin... Čuješ, Galle, ti si Rimljanin... I zato treba da budeš jak i da pođeš s nama...

Gallus: Ha-ha, Rimljanin!... *(Prebaci se u plač.)* Ne mogu — pustite me! Ja moram da čekam. Strpljivo i tiho.

Quirilius: Koga?

Gallus: *(tajnovito.)* Nju. Otplesala je.

Julius: Besmisao. To govori otrov iz tebe. — Dođi s nama! Četiri te dana već tražimo. Pilatus se pobojao, da su te Židovi negdje ulovili i ubili.

Gallus: Jest — Geheniel se zove ta milosrdna hulja... *(Na znak Quirilisa hoće vojnici da ga dignu. On vrisne)* Pustite me — psi židovski!

Julius: Jadni Gallus...

Gallus: Zašto jadni?! — Vi ste Rimljani. Glupani. Tako je rekao stari Giddel i pravo je rekao. — Ja sam bogat. U mom je srcu skriveno drsko zlato plamenih vlasi židovske ljepotice... Moje je srce svezano njezinim pletenicama... Tiho — druzi, ta budite pametni! — — Čujte me: maknite ove budalaste vojnike i sjednite ovamo k meni... Tako. Sad nemojte ni pisnuti. Samo gledajte. Gledajte. Skočit ću na nju. Kao onda u špilji uz drum. Ali je ne ću ljubiti. Kunem vam se.... Pregrizt ću joj žilu... — Tu je... Zašto su oko nje same tužne vrbe, koje spuštaju žalosne svoje grane zemlji?... Ja bih htio nešto veselo. — — Maknite se, brzo. — Zakriljujete plesačicu... Ti, Julije — da ti!... Makni se — nalijevo... — Kakav je to ples, Julije? Ne plešu li hetere u Rimu tim zmijskim skokovima... Sad fale samo još harfe...

Quirilius: Gdje je taj židovski gad?

Gallus: Zlatne... svinute harfe... sa žicama od njene kose...

Julius: Osvijesti se, Galle!.. Reci! Je li taj Židov među mnoštvom tamo na gori?

Gallus: Jest — gori... Al to nije vatra... To su vlasi... Moje je tijelo noćni leptir za tim ognjem.. Izgorjet ću? — Neka... neka... Jao, kako peče — peče... Marija — peče... *(Sve tiše i tiše. Opet zašuti i padne u duboku nesvijest.)*

Julius: Galle — Galle, ustani! *(On se ne miče.)*

Quirilius: Pusti ga! Mi mu i onako ne možemo pomoći. Treba potražiti Židova, koji ga je otrovao.. Rekao je, da se zove Geheniel, zar ne?.. *(Čuje se prigušen žamor s desna.)* Šta je to?

Rimski vojnik: *(skočio je do desnog izlaza i dignuvši ruke na oči gleda u daljinu.)* Netko je stupio među Židove, centurione. Eto, sad ga vidim. Neki slabunjavi blijedi čovjek...

Julius: Na goru — na goru!

Quirilius: Hajdmo — da ne zakasnimo! Vratit ćemo se poslije po Galla... Dođite — naprijed! *(Ophodnja žurno odlazi na desno. — Stanka, u kojoj se Gallus miče, no ne probudi se. Poslije tihog stenjanja opet zašuti... S desna nastupaju dva rimska filozofa. Prašne im i otrcane toge odavaju, da su stigli s daleka puta.)*

Stari filozof: *(trbušast i ćelavac, smiješna figura, strašljiv i nespretan, briše rukavom toge znoj s čela i ćelave lubanje.)* Stani — ni koraka dalje! *(Sjedne na kamenu klupu.)*

Mladi filozof: *(još napola dječak, žedan znanja.)* Zar da opet okasnimo? — Sunce se već spušta za goru. A rekoše nam, da će početi, čim se smrači. Dođi, učitelju!

Stari filozof: Ne ću. Dosta mi je svega. I putovanja — i tvoje balave zvedljivosti — i znoja i svega!

Mladi filozof: Ma šta ti je, učitelju?

Stari filozof: Učitelju — učitelju! Sad sam ti dakako učitelj. Al kad sam u Rimu docirao, kako samo luđaci iz Vječnog grada hrle u provinciju, da skupe novu mudrost, onda ti dakako nisam bio učitelj. Dali smo se na put, da čujemo tog tobožnjeg Spasitelja svijeta... Ganjali smo ga ko hrtovi po čitavoj Judeji, dok ga eto nismo stigli u tom leglu ludih Židova... gdje se mrzi sve, a što je rimsko, to najviše...

Mladi filozof: Ali, učitelju —

Stari filozof: Luđak sam ja! Matori magarac, koji nije vrijedan, da se nazove drugom mladog Seneke. — Zar mi je trebalo sve to? Zar ne bi za ovu mudru ćelu bilo dostojnije — a boga mi i sigurnije — da se u Rimu smije tim prenapetim Židovima, koji ostavljaju svoje domove i jure za tim nazovi sinom božjim... Jupitra mi, sve mi se čini, da ni u toj filozofskoj tikvi nema ništa više nego na njoj...

Mladi filozof: Pa čuli smo tek nekoliko rečenica, jučer pred noć, a ti si već razočaran...

Stari filozof: Ne, možda da ne budem razočaran! Da možda počnem teturati za njim ko kakva slabokrvna djevica. — Istina, doduše, lijepo je

lice tog židovskog rabija, al i mi u Rimu imamo glumaca, koji ne zaostaju za njim. — Meni je taj čovjek već na prvi pogled bio odvratan... Pa tek kad je počeo da govori. Te njegove namještene rečenice. Sve curi s njih od sočnih pridjeva. Sve kapa kao i taj znoj, što ga ja eto lijem galilejskim drumovima...

Mladi filozof: Pa čemu luduju onda toliko za njim?

Stari filozof: Nuti zagonetke! Židovi su oduvijek luda rasa, to je sve. Spasitelj svijeta — jedini bog u nebu — uskrsnuće od mrtvih — to je sve glupost... Ja ne dam čitavo židovsko nebo za moga Bahusa s vinovom lozom... Uostalom, Zenona mi, naši ponajbolji stari filozofi dulje su o svem tom tamo nad nama razmišljali nego taj tvoj tridesetgodišnji krasnik. — — To je pro primo. A pro secundo...

Mladi filozof: Pro secundo?

Stari filozof: Čekaj! Reci mi, što je krepost!

Mladi filozof: *(školski.)* Krepost je umjetnost.

Stari filozof: Optime! — A jesi li pomnije motrio, tko ga slijedi?

Mladi filozof: Pa — ljudi.

Stari filozof: Ljudi — ljudi! — A kakvi ljudi, ha?... Fukara, filozofski moj pupoljče. Jest, takva fukara, da i ja s pjesnikom kličem: Odi profanum... et cetera... Jer ni u tom znoju, ni u toj odrpanoj filozofskoj tozi, koja je proždrljivo gutala prah sviju cesta od Rima do Jeruzolima, ne zaudaram ja kao oni oko njeg... No, šta blejiš tako glupo... Ti si, zelenko, njiva, koja slabo ploda nosi. Neka ti učitelj povrati novce, kojima si ga platio!

Mladi filozof: Pa to si bio ti, učitelju!

Stari filozof: Aha — zbilja.. Pustimo to.. Rekao sam dakle, a ti si to vrlo oštroumno primijetio, da je krepost umjetnost. Pa sad ja tebe dalje pitam, a ti ćeš mi kao izvrsno odgojen učenik znati na to odgovoriti: ima li smisla govoriti o kreposti, dakle o umjetnosti, pred ljudima siromašnog duha, ha? Eto vidiš, tu sam zdrobio tvog rabija jednim jedinim zaključkom. — — Pa onda još nešto: od stotinu sljedbenika, koji su očarani njegovom pojavom, najmanje je sedamdeset žena. Luduju za njim sve, koje skobi. I židovske svetice bježe iz hrama i hetere iz kuće radosti, he-he-he... Pa da, i to je misterij neke religije, religije, kad se žene zanose za blijedim obrazima..

Mladi filozof: *(gleda nadesno.)* Netko ide, učitelju. Nekakva se sjena primiče.

Stari filozof: *(uplašeno.)* Jupitra mi, sve to ne će dobro svršiti. Zašto nismo ostali u Rimu!... Brzo, sakrijmo se! *(Zađu za grm. Ulazi slijeva)*

Majka: *(izmučena, također napola luda od bola. Traži svoje dijete i misli poluglasno. Umorna sjedne načas na klupu)*... Marija — dijete moje — gdje si? — nema... Noć je blizu.. Pokazat će se zvijezda... Ja ću gledati u nju i ona će me odvesti na pravi put... Napred — napred.. *(Ustane i pređe na lijevo prema gori. Filozofi izađu pred grm.)*

Stari filozof: To je neka vještica... Prokletstvo. Mrak se već spušta...

Mladi filozof: Učitelju, ja se bojim...

Stari filozof: Tamo su ljudi. Brže onamo.. čovjek je društveno biće... Dođi!

Mladi filozof: *(koji je htio da pređe na lijevo, pošao je preko stuba i spazio Galla.)* Gle ovog!

Stari filozof: *(se opet prepane.)* Šta je opet?

Mladi filozof: Gle tamo na stubama!

Stari filozof: *(s gađenjem.)* Gubavac?

Mladi filozof: Ne znam.. Da pogledam?..

Stari filozof: Stani, ludo jedna!.. Okužio bi nas. — — Valja ga oprezno obići, dječače! *(Obilazi stube u velikom polukrugu)* Sve ljepše i ljepše. Samo to bi mi još trebalo.. *(Vikne)* Pazi, derane!.. *(Već su na drugoj strani, kad im ususret izilaze Židovi. Nemirni, uvijek spremni da planu. U očekivanju Isusa izgledaju prema lijevoj strani. Obraćaju se filozofima).*

Joram: Dolaze li? *(Mjesečina ih je prelila.)*

Stari filozof: *(ljutit.)* Tko?

Joram: Rabi.

Stari filozof: Kakav rabi?

Joram: Rabi Isus... Ribar Andrija, koji je postao njegovim apostolom, stigao je već prije zapada sunca i najavio nam njegov dolazak...

Rahab: Raduj se, Jeruzaleme, jer ti se približuje Mesija!

Stari filozof: Pustite me, Jupitra mi, već jednom na miru s tim vašim rabijem i njegovom mudrošću! — Ja sam rimski filozof, stoik — to jest čovjek, koji sve zna, što se uopće može znati.

Kadmiel: To su Rimljani?!.. *(Odmah se svjetina uskomeša. Stanu filozofe izazovno promatrati)* Ti si Rimljanin, pseto?

Mladi filozof: Jest. I on i ja.

Amon: Braćo, šta još čekamo? *(Mrmljanje.)* On je Rimljanin!

Stari filozof: *(uplašen.)* To se baš ne može reći, gospodo. Ja sam filozof, a to jest: građanin svijeta.. Jest, može se zbilja reći: cives orbis...

Kadmiel: A što tražiš tu, među nama?... Njuškaš, je li?

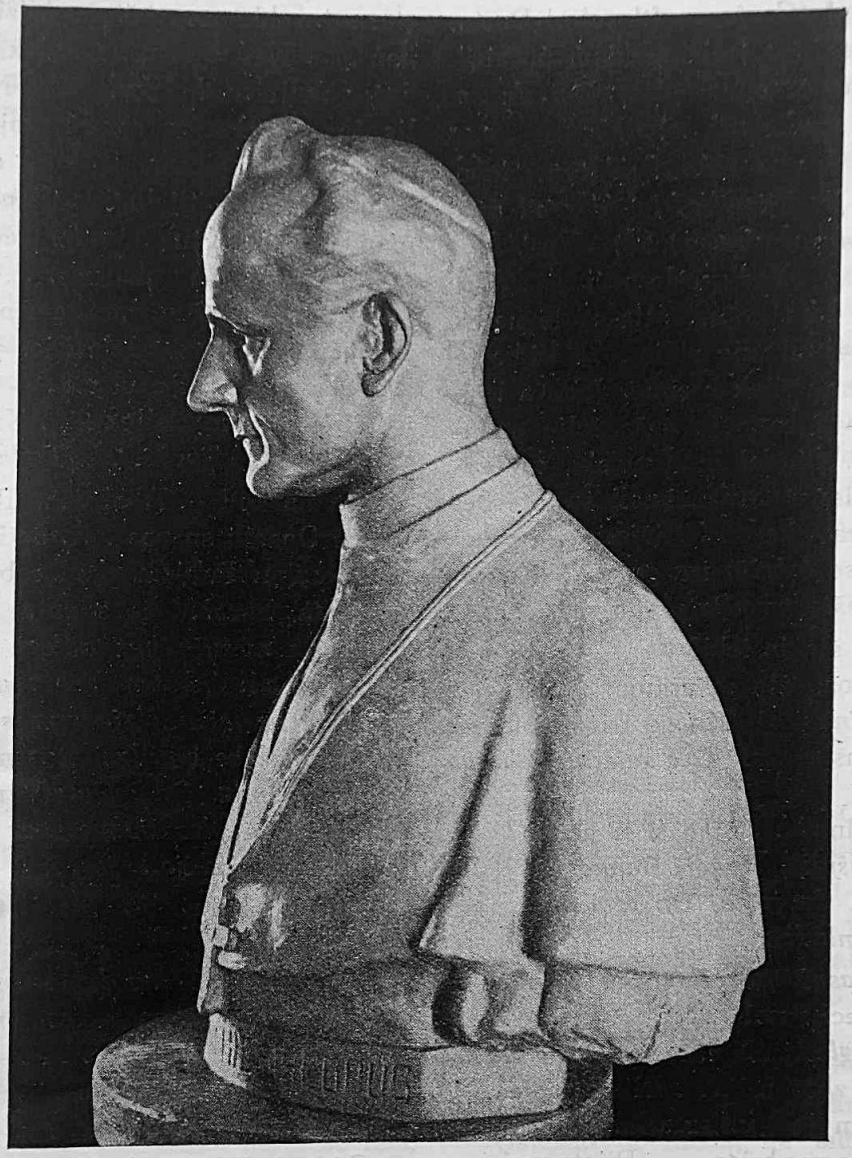

IVAN EKERT: POPRSJE. Dr. IVAN ŠARIĆ, NADBISKUP.

Stari filozof: Kako možete takvašta kazati, gospodo Židovi!... Mi smo došli, da slušamo riječi vašeg velikog rabija ... Kako to, da ga još nema? ... Nestrpljiv sam ko i vi, gospodo ...

Rahab: Gle, gle — mudrost sa rijeke Tibra prilazi potoku Kedronu! ...

Abias: Ispiše rijeku znanja, a sad im i potok nosi novu mudrost...

Stari filozof: Upravo tako — gospodo... Doslovce tako...

Kamiel: Lažu — lažu! — — Uhode su! *(Mrmljanje.)*

Mladi filozof: On govori istinu, ljudi! Mi smo tek jutros stigli ovamo, da slušamo rabi Isusa.

Kadmiel: Ne vjerujte im, braćo! Pretvaraju se ... Pilatus ih je poslao.

Rahab: Vratite nam zemlju, koju nam je Jehova dao! .. *(Graja.)*

Stari filozof: *(u strahu.)* Ja bih vam drage volje vratio, da sam vam što uzeo, gospodo.

Kadmiel: Još nam se ruga!

Joram: Čekajte, nadute hulje rimske, dok rabi Isus dođe! On će nas voditi na sam Rim. Do slobode i kraljevstva!

Abias: Odzvonit će onda vašem krvavom gospodarstvu ... čekajte samo! *(Graja.)*

Kadmiel: Zašto čekati?! — — Ljudi, čujte mene! Slušali ste uvijek, slušajte me i sada: nešto će se dogoditi. Nešto užasno... I za nas i protiv nas. A onda, kad nas nestane sa ove naše zarobljene zemlje, pitat će nas Jehova za zvijezdama: Tko drži dar moj Mojsiji, tko vlada grudom, koju sam spustio rukom svojom na svijet? ... I tko će od vas da pogleda u veliko lice velikog boga i da mu kaže — Rim!? — — — Ti, Abias? ... Ili ti, Joram ... Ili tko od vas, braćo? ... Vrijeme se

navršilo, Židovi . . . Dosta je čekanja . . . Ubiti ih valja. Sve. — Smjesta! *(Graja na filozofe.)* Dosta je plahog dogovaranja . . . Treba jednom početi!! *(Uz zaglušnu buku hoće razpaljeni Židovi da se bace na filozofe, kad među njih stupi)*

Giddel: *(Čudan je. Ko Gallus od žene, tako on od krvi. Tajnovit je. Prigušen. Izlazi pred njih i zaustavi ih s prstom na usnama)* Pst — pst . . . Braćo, već je početo . . . Već prošle noći . . . *(Zaprepaštenje)* . . . Ja sam počeo. Mjesec je načas bio zastrt i nitko od ljudi nije vidio . . . Vidio je sam Bog . . . Inače se uvijek borimo, Jehova i ja. — — Da . . . ali ovaj se puta naše želje podudaraju, ha - ha . . . Giddel iz Magdale, crv zemaljski, i Jehova, plamen neba, imali su iste želje . . . Ovaj puta, ha - ha . . . *(Svjetina je zaboravila filozofe, koji se sakriju iza grma. Svi okružuju Giddela. On nešto mrmlja preda se).*

Joram: Giddel, šta je tebi? . . .

Kadmiel: Govori, šta si uradio! . . .

Giddel: *(tajnovito)* Mnogo i još ništa. — Zatukao sam dva rimska psa. *(Lice svjetine je izraz zadovoljstva.)*

Kadmiel: Uistinu? . . . To si ti učinio?

Giddel: *(je zašutio. Nakon stanke veli)* Jesam. *(I svi osjećaju, da je taj čin prvi akord velikih događaja. Najmlađi).*

Joram: *(poluglasno prekida tišinu)* Giddel — kako se to zbilo? Reci nam!

Giddel: *(ga pogleda. Zaplače. — Digne glavu)* Zar da opet o tom zborim? . . . Dijete moje . . . dijete . . Ljubio sam je kao koru . . . Ne, ne — to se vas ne tiče! Nije vas briga . . . Dijete moje . . . Marija . . .

Joram: Giddel — gdje je Marija?

Giddel: *(lupa nogom o tle)* Tu — tu dolje je nesretnica . . .

Joram: Mrtva?

Giddel: *(ogledava u ruci komad od razbijenih ploča)* Ne. Još ne . . .

Joram: Pa gdje je?

Giddel: Tu — tu dolje. U paklu . . . Ja nemam više kćeri . . . *(Nenadanim smijehom)* Ha - ha - ha . . . bog mi ju je uzeo! Gospodin bog! — Ah braćo, kad sam prvi puta razabrao, da se Jehova sa mojim djetetom u ruci bori protiv pakla, izgubio sam svijest . . . Zgrabio sam ovim rukama svete ploče i tresnuo ih kletvom o zemlju . . . Uh, kako su se rasprsle . . . Ko mozak onog rimskog vojnika u noći . . . Šta je, šta se odvraćate od mene? Bojite li se? . . . Zašto to? — Ne vrijedi li i za boga zakon, koji je on stvorio? . . . Oko za oko — zub za zub! — — — A ono drugo? . . . Da to hoću da kažem . . . Tako je bilo: *(tajanstveno)* vuklo me nešto u blizinu hrama. Bila je noć . . . Nadao sam se luđak, da ću u predvorju naći pokajnicu. Mariju. — — Ne. Našao sam nešto ljepše . . . Dva se rimska vojnika na straži kockala na stepenicama i — — o gadovi, gadovi — i govorili su o tijelu, o divnom tijelu Marije iz Magdale . . . O tijelu moje kćeri! — — I ja nisam mogao — ne, ne, ne . . . ja to nisam mogao slušati. Ovim sam im kamenom razbio lubanje. Tako je bilo. A sad dolazi još jedan . . . Ti su bili za Jehovu, a taj je za me. — — Prvi! . . . Lijepi i divlji centurio Gallus . . . Kamen je još tvrd . . . he — he . . . Tvrd . . . *(Pada mrak.)*

Kadmiel: Tiho! . . . Rimska se ophodnja vraća. Opazili su nas . . . Šutite!

Joram: Pođimo pred rabi Isusa, ljudi. Mrak se hvata. Skrenut će s puta. Hajdmo! *(Svjetina potmulim mrmljanjem odlazi nadesno. Stanka.)*

Giddel: *(je sjeo na klupu i zuri preda se. Filozofi se ne miču. Najednom se on trgne i prisluškuje. Digne se i prilazi stepenicama. Mjesečina je pala na Galla. On ga prepozna i neki neartikulirani zvjerski glas sjekne kroz tišinu. Digne kamen u ruci, da ga ubije.)*

Mladi filozof: Stani! *(Stari mu začepi rukom usta.)*

Giddel: *(se na krik trgne. Pogleda u nebo, ko da je odanle došao glas. Onda)* Lako je viknuti, da nije kriv . . . Lako. — — Dobro, dobro . . . Drugi put — — drugi put . . . *(Odlazi mumljajući za ostalima. Stanka. Oprezno stupi)*

Stari filozof: *(naprijed i vuče Mladog)* Je si li ti poludio, derane? . . . Šta se vraga oglasuješ?

Mladi filozof: Ta bio bi ga ubio!

Stari filozof: Pa onda? . . . Šta vrijedi ljudski život? Ništa . . . I ti hoćeš da budeš filozof? . . . Stoik? — — — A da se stari luđak na nas bacio? Da nas je onim kamenom, ha? — — Šta bi bilo onda?

Mladi filozof: Ja ne znam . . . Ne znam više ništa. — — Počinjem se bojati dana, u kojima živimo . . . Plašim se te čudne zemlje i tih ljudi . . .

Stari filozof: Ne melji gluposti! . . A sad brzo! Gle, tamo je naša ophodnja. Javit ćemo im, što smo naćuli. Platit će židovska fukara strah jednog rimskog filozofa! *(Odlaze na lijevo. Stanka . . . Zdesna se, oprezno ko mačka šulja)*

Marija: *(Magdalena. Dođe do stepenica. Žustro skoči preko Galla. Kuca na vrata. Jedan. Dva puta . . . Vrata se otvore. Stara)*

Rachel: *(s bakljom u ruci, pojavi se na pragu. Tiho)* Tko je? — Kamo hoćeš?

Marija: Unutra.

Rahel: *(spazi Galla)* A taj mrtvac? — *(Marija slegne ramenima)* Ti si ga ubila?

Marija: *(je uhvati za ruku i prinese njome baklju nad Galla. Prepozna ga. Nasmije se kratko i resko)* Možda.

Rahel: Smiješ se ko Židovka! — — Ti si . . .!

Marija: Šta te briga!

Rahel: Nikada još Židovka nije bila u lupanaru . . .

Marija: Bit ću prva.

Rahel: Ne, ne — to ne može biti. — — Ubit će me tvoji.

Marija: Čuj, stara Rahel: za me plaćaju muškarci talenat zlata.

Rahel: *(proširi lice u grimasi zadovoljstva.)* Uđi! — Samo brzo!... *(Marija šmugne unutra. Rahel gleda za njom i tare ruke)* Lijepa je. *(Metne baklju u držak na okviru dveri . . .)* Danas je noć stvorena za ljubav . . . Tamo, u sjaju bludnog mjeseca titra Jehovin hram . . . *(Osluškuje)* Tamo je sve tiho. Ali moja kuća vrijedi bar ko i ona . . . *(Zastane kod besvijesnog Galla)* Gle! Mrtvac! Opet Rimljanin! . . . Šteta, ti su ljudi darežljiviji od Židova... *(Gura ga niz stepenice u grm)* S puta, prijatelju! . . . Tu nije mrtvačnica. — — — U mojoj kući treba živih muškaraca... Živih . . *(Ulazi u kuću. Baklju je ostavila u dršku. Zatvorila je vrata i nestala. Baklja plamsa kao ruka, koja mami. Počinje prelesna glazba, koja traje sve do slijedeće slike. Polako)*

(Zavjesa).

(Nastavit će se.)

GAVANOVA BAŠTINA

Napisao ŽIVKO JAKIĆ.

USRED Lille-a, bogatog grada sjeverne Francuske, stisnulo se nekoliko starinskih čađavih ulica. Jedna mala uličica s pocrnjelim tro- i četverokatnicama naglo se savija i baš na toj točki, u golemoj staroj palači življaše koncem prošloga vijeka gospodin de Castanède. Silan bogataš, vlasnik triju velikih peterokatnica u Parizu i jedne tvornice sukna u Lillu. Kako je stekao toliki imetak, o tome kolaju čitave legende. Njegov odvjetnik i pravni savjetnik g. Pirard stoput je među svojim prijateljima ponovio: »Za g. de Castanèda može se reći, da nije štedljiv, već upravo škrt«.

Nije imao ni bližih ni daljih rođaka. Tek mu jedna starica s mansarde bila kao dvorkinja. Stara Nanon, koja je osim tri franka mjesečno dobivala još svake druge godine od g. de Castanèda po nekoliko puta krpane, ali već posve razderane cipele, posljednjega je decenija bivala darivana tek svake treće godine, jer je stari bogataš sve manje hodao i derao obuću, a sada napokon, kako je starac već nekoliko mjeseca prikovan u sobu uz naslonjač, stara Nanon s pravim djetinjim veseljem promatra par još malone čitavih cipela, što čeka pod gavanovim krevetom.

Inače je taj bogati tvorničar živio posve sam. Svako živo biće, nalik na čovjeka, mrzio je kako samo čovjek može da mrzi.

Imao je tek dva prijatelja, kojima je vjerovao i kojima se posve predao: stari slijepi mačak i pas, koji je od starosti bio posve posut krastama. I mačak i pas i gavan kašljali su, i to je bio jedini njihov razgovor i jedina zabava.

Napokon dođoše nemoć, kljenut i posljednji dani.

Liječnik preporuči g. de Castanèdu, neka bude svaki čas spreman na daleki put. Gavan pomisli na kakav švicarski sanatorij, pa se rasplače radi troškova. Ali čovjekoljubivi ga liječnik utješi, da je taj put doduše mnogo dalji, jer vodi na drugi svijet, ali je u isti mah tako jeftin, da onamo putuju i najsiromašniji ljudi.

Govor o smrti gavana silno uplaši, jer nije još nikada u životu na nju mislio.

Osjećao je zaista, da mu se smrt približava. Sada se upita sav zabrinut: što će biti s njegovim imutkom?

Još pred nekoliko mjeseci, kad je šetao pred kućom poduprt dvjema štakama, čuo je, kako neki prolaznik govori drugome: e, kako će se veseliti baštinici, kad ovaj ode. To ga ljuto zaboljelo. Upravo nije mogao da povjeruje, da može biti u svijetu tako opakih ljudi. Zato odluči, da baštinikom njegova imutka ne smije postati onaj, koji se ne bi mogao duboko ražalostiti radi njegove smrti. Razmišljavaše dugo i dugo i napokon dođe do zaključka, da među ljudima takvoga stvora ne može naći. Pitao se očajno: Što se može onda držati do ljudskoga roda, kada u njemu nema ni mrve srca? . . . I staru Nanon mrzi, jer je opazio već više puta, kako joj se oči veselo kradu za njegovim još posve čitavim cipelama. Nakon što je po nekoliko puta upitao liječnika, da li ima ma i trunka nade, da bi mogao još kadgod hodati, a liječnik mu odlučno raspršio svaku nadu, gavan je jedno jutro cipele razrezao vrlo oštrim nožem

u komadiće, umotao u papir i dozvao staru dvorkinju.

»Nanon, pozvao sam vas, da vam dadem jedan lijep dar. Ja više ne mogu da hodam, a imam još posve nove cipele. Dajem ih vama, jer ste vi svojom vjernom službom, koja traje više od trideset godina, to zaslužili«.

Nanon je sva radosna poljubila gospodina de Castanèda u ruku i pojurila kao luda u svoju mansardu. Kad je tamo razmotala papir i ugledala uništene cipele, rasplakala se kao malo dijete.

Stari g. de Castanède bio je zaista u sto nevolja. Koga da učinim dakle baštinikom? Pas i mačak, jedini koji bi bili dostojni, također su već na rubu groba. Kako li je nesretan! Vlasnik tolikoga imetka, a eto ne može njime da raspolaže onako, kako bi mu srcu godilo. Što da učini? Ogromne palače da zapali i razori — — to ne bi dupustila državna vlast. A one, koji će postati baštinicima, njegova će smrt bez sumnje razveseliti, a ne ražalostiti. U ljudskome rodu doista nema samilosti ni nježnosti ni koliko je na ćelavoj glavi dlake.

To bijaše najstrašnija spoznaja. To ga je više boljelo nego li misao na samu smrt.

Tako ne smije da se zbude. Treba ipak pokušati, da se pitanje o baštini dobro riješi. Valjano rješenje može biti samo ovo, po kojem će one, koji bi eventualno mogli postati baštinicima, njegova smrt ražalostiti ma i protiv njihove volje.

Po žutom licu g. de Castanèda razlije se iznenada radost: Država neka postane baštinikom. Ona će sagraditi mojim imetkom mnoštvo topova, a ovi će uništiti mnoštvo ljudi. Žalost će pritisnuti mnoštvo porodica.

Ipak to nije dobro, rekne nezadovoljan, jer bi od toga imali mnogi i mnogi koristi, pa onda i veselja: to su ministri i vlasnici tvornica oružja.

Opet se g. de Castanède duboko zamisli. Napokon pozove svoga odvjetnika.

Gosp. Pirard, član klerikalne i monarhistične stranke, preporuči gavanu, neka sav svoj imetak prepiše na katoličku crkvu, jer ona je najagilnija u karitativnom djelovanju.

»Gospodine Pirarde, vi ste krasan čovjek, upravo vam hvalim od srca« klicao je stari gavan.

Posve dobro. Ja ću ostaviti sav svoj imetak crkvi. To će bez sumnje sve pametne ljude rastužiti, a eto u tome ću ja baš uživati. Koristi ću napokon imati opet ja, jer će mi mnoštvo molitava priskrbiti na drugom svijetu neko pristojno mjesto. Glupost , glupost — — poviče u sav glas. Ja sam lud, izgubio sam svu pamet . . . Svi će mi se razboriti ljudi smijati kao najvećemu zvekanu. Od toga bi imali koristi samo popovi.

Opet pozove odvjetnika g. Pirarda. Ovaj mu velikom rječitošću opiše nevolju većine ljudi. Otrti suzu siromašnom ocu, koga razapinju brojna djeca, veća je slava nego li potući na bojnom polju neprijatelja.

— »Gospodine Pirarde, vi ste krasan čovjek! — poviče g. de Castanède. Preporučite mi samo jednu takvu nesretnu porodicu, da je usrećim« . . .

G. Pirard potsjeti ga, da u istoj kući stanuje neki državni činovnik, star, bolestan, sa bolesnom ženom i devetero gladne dječice. Gospodine de Castanède, pomozite tim jadnicima — vapio je g. Pirard.

»Gospodine Pirarde, vi ste krasan čovjek« — klicao je gavan. Taj je dakle činovnik star i bolestan . . . Vidio sam ga već . . . Jedva se drži na nogama, kada mi svakoga prvoga donese stanarinu. Izvrsno! Poručite mu, da sam ga imenovao univerzalnim baštinikom čitavoga svoga imetka«.

G. Pirard tome se odlučno usprotivi. Takvoga bolesnoga i slaboga jadnika već sama pomisao, da je postao univerzalnim baštinikom jednoga milijunaša, može da ubije na mjestu.

»Gosp.. de Castanède, poklonite tome čovjeku skromniji dio, on će i s time biti zadovoljan. Posve je dosta 10.000 franaka. Ima još oskudnih ljudi, valja da i na njih pomislite«.

»Gosp. Pirarde, molim vas, pozovite mi umah toga činovnika«.

Kad je g. Pirard otišao, stari je gavan zakliktao: Krasna ideja! . . . i htjede od radosti da skoči sa naslonjača, ali mu to uzeta desna strana tijela nije dopuštala.

»Vi ste gospodin Moirod . . . progovori starome činovniku, kad je ovaj unišao u sobu, držeći se od slabosti jedva na nogama. Je li vam već rekao g. Pirard, zašto sam vas pozvao?«

»Gospodin se u svojoj beskrajnjoj dobroti udostojao . . . govorio je g. Moirod, sav tresući se od uzrujanosti, a oči mu zalite suzama — udostojao se, da mi pokloni 10.000 franaka . . .

Ne, g. Moirode, prekinu ga stari gavan. G. Pirard nije rekao istinu. Vi od danas počevši posjedujete 15,000.000 franaka, to jest, vi ste moj univerzalni baštinik«.

Činovnik je na te riječi zateturao, prihvatio se zida, htio je da se spusti na stolac, ali se odjednom, kao da je gromom ošinut, protegnuo na podu.

Liječnik protumači, da mu je srce naglo prestalo funkcionirati, a to je prouzročilo smrt. Liječnik — prijazan mali starčić, koji uvijek žmirka — tom je zgodom naveo nekoliko teorija, kako nastaje srčana smrt: ako se srce rasprsne, ako se skvrči, ako padne i ako uopće više ne može da radi.

Stari tvorničar pozove na to gospodu Moirod, koja je doskora unišla u crnini, sva slomljena tugom.

»Madame Moirod, vi ste sada udova. Ja vam ovijem od srca kondoliram, vrlo žalim i vas i vašu bijednu dječicu. Ali kako ćete vi sada da plaćate meni stanarinu? To vi ne ćete moći, i ja ću biti na gubitku. Kada bi tako i drugi radili — — ja sam onda propao čovjek. Zato vam danas otkazujem stan: za trideset dana imate da selite«.

G. de Castanède plakao je od veselja kao dijete, jer mu je osnova izvrsno uspjela. Po toj osnovi njegov imetak ima da što više ljudi unesreći, pa onda neka se baštinici slobodno raduju njegovoj smrti.

Opet se duboko zamislio: Tko je sada na redu? Sjeti se, da u susjednoj kući stanuje stara, ružna, siromašna usiđelica. Njoj poruči, da ju je imenovao svojom glavnom baštinicom.

Za nekoliko dana osvane u svim većim novinama Francuske ovaj oglas:

»Dražesna, mlada i bogata gospođica želi se udati, ali samo za vrlo lijepa dečka, koji ne smije biti stariji od dvadeset godina. Pošaljite listove s fotografijama na Mlle Marie Maslon, 32 Rue Pasteur, Lille«.

Za dvadeset i četiri sata dobije Mlle Maslon oko stotinu listova s fotografijama. Jedna je fotografija bila ljepša od druge. Ovaj je imao crne brčiće, onaj je bio s brčićima plavim, ali zato s vatrenim očima, ima krasan nos, onaj . . . pa ovaj . . . pa što je dalje promatrala, sve je bila zanosnija i zaljubljivala se sve strastvenije u svakoga slijedećega. Kad je prošla svih sto fotografija, stala je vikati, pjevati, lomiti rukama i plesati. Otvorila je prozor u drugome katu i počela iz svega grla vikati.

Još je iste večeri odvezena Mile Marie Maslon u ludnicu.

Gospodin je Castanède uživao čitajući iz novina, što se dogodilo. Oko sijedih brkova titrao mu žučljiv i sarkastičan posmjeh. Osnova je, pomisli, paklenska i zato uspijeva božanski. Tko je treći na redu?

Nakon duljega razmišljavanja pomisli na nekoga krasnoga mladića iz susjedstva. Gospodin je Alfred Sorel savršen tip fićfirića. Njegov život teče tako kao da na ovoj zemlji nema baš nikakve nevolje. To je divan model iz najelegantnijega galanterijskog izloga. Nema nikakva imetka, kao namještenik u nekoj omanjoj tvrtki zarađuje oskudno. Pa ipak se zabavlja raskošno čitave noći. G. de Castanède ovako je umovao: ovoga mladića, koji ni za što ozbiljnije nije stvoren i koji će bez najmanjeg truda spraviti u džep više tisuća franaka, njega će moj imetak u najkraće vrijeme upropastiti.

Odmah poruči g. Sorelu, da ga je postavio za univerzalnoga svoga baštinika.

Poslije podne dođe mladić u fraku, ali vrlo tronut, k starome u pohode, da ga posjeti i da ga tješi. Poljubio ga u ruku lijevu i desnu, u usta i čelo. Nazivao je staroga »dragi papa«.

»Kako vam je, dragi papa?«

»Hvala, dragi sinko. Zlo je, dragi sinko«.

»Bog će zasigurno dati, pa će biti bolje, dragi papa«.

»Uvjeren sam, dragi sinko«.

Na rastanku je sin opet poljubio starca u čelo, usta i obje ruke.

Kad je mladi Alfred Sorel otišao, pomisli stari bogataš: ovakvoga nitkova još nije bilo na zemlji, ako naravno ne uzmeš u obzir ostale ljude. O, kako su ljudi opaki, kako su bez srca, kako su bez samilosti! . . . Pa dobro, tome nitkovu moja će baština prisjesti. Sutra ću mu uručiti 25.000 tisuća franaka i ja se nadam, da će se u tom omjem novcu ugušiti kao pas u kaljuži.

U hodniku sretne mladić liječnika i upita ga za zdravlje »papino«. Liječnik rekne: stari može svršiti svaki čas, ali može da poživi još i više mjeseci.

Tim odgovorom mladić nije bio zadovoljan.

U kasnu večer, kad je već sve zanijemilo, ušulja se mladić na prstima k starom bogatašu, koji je bio zaspao, pa lagano otvori plinsku cijev i otšulja se na prstima opet napolje.

Drugo jutro puče gradom glas: stara je škrtica mrtva.

G. Alfred Sorel na tu vijest automobilom pojuri u pomodnu veletrgovinu, da si nakupuje najljepših odijela, i baš u času, kad je pred ogledalom promatrao s uživanjem svoju elegantnu figuru, dojuri pred vrata drugi auto. Iz njega skoče tri redarstvena agenta. Uapsiše mladog baštinika i baciše ga u okove.

Glavni svjedok: u hodniku je prepoznala mladića stara Nanon.

G. Alfred Sorel svrši svoj mladi život pod gilotinom, a država baštini čitav imetak gospodina de Castanèda.

KIPEC VU SNEGU

Kak s tušom na svili narisano:
Te šumice, puti i hiže.
I vse nekak mirno, zamišljeno,
I vse, kak da vidi se bliže.

Trnaci med sela se stiščeju,
Beliju se cirkve na bregu,
Po dolih se sence rashajaju,
Po tihomu, sipkomu snegu.

Vu hižah se luči zažiželju
Obloki tak svetlo gledi ju,
Kak ceste su žurit se prestale,
Kak lugi su stali i spiju.

A sivi su skrili nam oblaki
I nebo i zvezdah mu jata,
Kaj zdavna vre, zdavna blisičeju,
Tak dalke i lepše od zlata.

Ja znam, da za bregi pâk bregi su,
Za doli još drugi su doli,
I vsikud tam ljudi su stranjski si,
I vsaki je sam v svojoj boli.

I morti je dalko jen oblok, i tam
Vu noć se zagledela sada,
Ona, od koje sem senjal navek
I koja me zmir ima rada.

I morti navek se mi iščemo,
Vre zdavna, čez dane i senje,
I morti nigdar se ne najdemo.
I bu nam zabadav življenje.

Dragutin M. Domjanić

IZ STARIH ANALA . . .

I.

Bonifacije, redovnik mladi,
Sanjao neke burne je noći
Đavo da crni na mejdan ga zove:
Junački mejdan — oči u oči!

Vani je bura svijala stabla,
Gromovi tresli okna na zgradi,
Sijevale munje, a mejdan je bío
S garavim đavlom — redovnik mladi.

Zora zarudi, san se rasplinu,
Mladi redovnik protare oči,
Ustaje . . . još mu klecaju noge,
Polako zato k opatu kroči.

Smješka se opat, kada mu mladić
Dršćuć grozotu onu opiše,
Kaže mu: »Sinko, nije baš đavo
Crn, kako mašta tvoja ga riše!«

II.

Izađe tada mladić na šetnju
I sve premišlja, što noćas je bílo,
Opazi neko djevojče mlado,
Kako ga gleda nježno i milo

Crna joj kosa i crne joj oči,
Pogledi topli — pa vrući — pa strasni,
Mladić za čas još sjeti se đavla,
A tad ga oviju pramovi krasni.

Vrativ se kući kasno u noći
Opatu prizna (ovaj protrne):
»Zaista đavo crn baš i nije,
Samo mu kosa i oči su crne!«

Zagreb, 1923. *Ivan Goršćak*

IZ STAROGA ZAGREBA

Napisao Dr. RUDOLF HORVAT.

(Nastavak.)

Zidarske plaće u Zagrebu godine 1674.

PRIGODOM strašnoga požara, koji je 27. ožujka 1645. zadesio Grič, ljuto je nastradala također crkva sv. Katarine. Nije izgorio samo crkveni krov, već i sva nutrinja (oltari, kor, sjedala, propovijedaonica i t. d.), te ostadoše goli zidovi. Iza požara slijedile su neprestane kiše, koje raskvasiše i crkveni svod. Jedva se nešto u crkvi popravilo, kad je crkva opet stradala od žestokog potresa, koji se više puta ponovio tečajem mjeseca rujna godine 1646. Ovi potresi veoma oštetiše crkveni svod, te je postojala pogibelj, da će se i srušiti. (Historia collegii sociatatis Jesu, in monte Graeco Zagrabiae siti, svezak I. strana 131. Rukopis u Sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti).

Grof Nikola Erdedi stariji spada među osobite dobrotvore crkve sv. Katarine. On je na svoj trošak podigao oltar sv. Ignacija, a podjedno se izjavio spremnim, da podmiri sve zidarske troškove za popravak i bojadisanje crkve sv. Katarine. U tu svrhu sklopio je o. Mihovil Sikuten, rektor samostana isusovačkog, 16. lipnja 1647. ugovor s Andrijom Tomašićem, zidarskim majstorom iz Rogateca u Štajerskoj. Po tome ugovoru preuzima Tomašić bojadisanje i popravak crkve. Da ne mora na duže vremena ostaviti svoj Rogatec, držat će Tomašić u Zagrebu svoga palira, koji je vrlo vješt u zidarskom umjeću. Samo glavni vijenac, kapiteli (nadstupovi) i teži poslovi izvodit će se pod osobnim vodstvom Tomašićevim.

Majstor Tomašić dobivat će u ime plaće 9 groša na dan, a njegovi pomoćnici po 7 groši. (Tada je 16 groši činilo 1 rajnski forint.) Polovicu plaće dizat će zidari svakih 15 dana; druga polovica plaće sustavljat će im se do konca njihova posla, da služi kao jamčevina za njihovu ustrajnost u poslu. Rektor Sikuten zidarima jamči, da će ovu polovicu isplatiti isusovački samostan, ako slučajno ne bi htio platiti grof Nikola Erdedi. Majstor Tomašić pak obećaje, da će u crkvi sv. Katarine stalno raditi 6 zidara, ne računajući njegovu osobu.

Osim plaće u novcu dobivat će zidari od isusovačkoga samostana također hranu i piće. U jutro dobit će svaki zidar kruh, sir i jednu šestinu pinte vina (dakle oko pol litre). Za objed dobivat će zidari istu količinu vina, i dva jela, jedno će biti meso, a drugo varivo ili kaša. Isto tako dobit će i za večeru 2 jela i šestinu pinte vina. U nedjelju i na blagdane dobit će zidari samo objed i večeru, a zajutrak otpada. Izvornik ugovora s potpisom rektora Sikutena, te s pečatima samostana isusovačkog i zidara Tomašića, nalazi se u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti među spisima: »Acta Jesuitica irregestrata. Collegii Zagrabiensis fasciculus VI. broj 16«).

Koliko je u Zagrebu g. 1650. stojao građ. kamen

Grof Juraj Drašković, biskup u Gjuru, ostavio je god. 1650. zagrebačkim Isusovcima 6.000 forinti za proširenje samostana njihova. Tadašnji rektor o. Gjuro Turković odmah je odlučio, da će graditi istočno krilo samostana. (To je onaj dio današnje zgrade c. i kr. vojnoga zapovjedništva na Jezuitskom trgu broj 4., koji se vidi s Jelačićeva trga povrh Duge ulice.) Gradnja toga samostanskoga krila započeta je u ožujku 1651., a dovršila se godine 1653. Prigodom same gradnje naiđoše Isusovci na velike zapreke, jer nije bilo dosta građe niti radnika. Kanonici pomogoše Isusovcima tako, da im je Kaptol dao vapna, hrastovog drva i dasaka. (Historia collegii societatis Jesu, in monte Graeco Zagrabiae siti, svezak I. strana 170. i 171. Rukopis u kr. sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti).

Za vremena pobrinuše se Isusovci, da dobiju građevni kamen za svoj samostan. Ovaj posao preuzeo je talijanski zidar Antonio Macette, sa kojim je vicerektor Baltazar Milovec 7. prosinca 1650. sklopio ugovor u prisutnosti još dvojice Isusovaca: o. Franje Tompa i o. Pavla Dolovšćaka. Po tome ugovoru izraditi će Maccetti 100 hvati građevnoga kamena. On će za svoj posao dobiti 22 groša od svakoga hvata; ali zato mora sam kupiti kamenolom i pribaviti potrebito oruđe za lomljenje kamena. Kada bude gotov, dobit će pol vedre vina za likov. Macetti je odmah za kaparu primio 9 forinti. Posao je dovršio 23. svibnja 1651., dobivši u svemu 88 rajnskih forinti. (Izvornik ugovora, što ga vlastoručno potpisaše zidar Macetti i o. Milovec, nalazi se u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti među spisima, »Acta Jesuitica irregestrata Collegii Zagrabiensis fasciculus VI. broj 42).

Kamenarske radnje u crkvi sv. Katarine g. 1654.

Zagrebački Isusovci neumorno nastojahu, da njihova crkva sv. Katarine bude što ljepši i dostojniji hram božji. Zato i vidimo, kako oni gotovo

svake godine izvode neke radnje u crkvi sv. Katarine. Tako je i o. Ivan Schattner, rektor samostana isusovačkoga, godine 1654. odlučio, da poljepša odnosno upotpuni crkvu sv. Katarine. U tu svrhu sklopio je on 18. veljače 1654. ugovor s majstorom Dionizom Philipom, koji bijaše građanin i kamenar u Mariboru. — Philipp će po tom ugovoru za 16. ranjskih forinti iz bijeloga mramora izraditi dvije zdjelice (škropionice), u kojima će se čuvati blagoslovljena vodica. Ove zdjelice moraju biti lijepo izglađene, te prilagodene starom temelju. — Nadalje će Philipp za 6 rajnskih forinti nad grobnicom isklesati nadgrobni kamen s raznim uresom i s presvetim imenom Isusovim, u sam kamen urezat će nekoliko riječi. Glavni posao Philippov bit će taracanje crkve. U tu svrhu treba da iskleše posve jednake četverokutne kamene, koji će biti 15 cola (palaca) dugi 15 palaca široki. Za svaki takav kamen dobit će Philipp po 3 groša. Napokon se rektor Schattner s kamenarom Philippom pogodio, da za 30 rajnskih forinti kamenom obziđe zdenac u vrtu samostana isusovačkog. (Ovaj se naime bunar na proljeće godine 1646. porušio, te su Isusovci morali dovoziti vodu čak iz vrela Manduševca na Harmici. Bunar je doduše bio u listopadu godine 1646. ustrajnim radom obnovljen, ali ga Isusovci sada nastojahu utvrditi kamenom). Na tome ugovoru potpisani su rektor Schattner i kamenar Philipp. Oba staviše na ugovor i svoje pečate. Kako se pak iz pripisane bilješke vidi, zgotovio je Philipp sve ugovorene poslove 23. lipnja 1654. (Izvornik ugovora nalazi se u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti, među spisima »Acta Jesuitica irregestrata. Collegii Zagrabiensis fasciculus VI. numero 48.).

Kamenarske radnje za gimnaziju godine 1667.

Kanonik Nikola Dijanešević, veliki predstavnik kaptola zagrebačkoga, utemeljio je zakladu za osnutak i uzdržavanje filozofske škole u gimnaziji zagrebačkoj. Prvi tečaj filozofije otvorio se 6. studenoga 1662., kada je započeo svoja predavanja o. Stjepan Glavač, rodom Hrvat iz Varaždina. Kasnije dobila je filozofija još dva profesora. Međutim se broj đaka na gimnaziji tako povećao, da u zgradi nije bilo mjesta za filozofe. Uslijed toga morahu profesori predavati u nedalekoj kući Petra Vukmanića, koji je svoju kuću dobrovoljno odstupio filozofskoj školi, dok se ne poveća gimnazijska zgrada. Oko toga povećanja marljivo je nastojao o. Filip Kaušić, rektor isusovačkoga samostana u Zagrebu.

Prigradnja gimnazije izvodila se godine 1667. Tada se gradilo zapadno krilo uz susjednu kuću, premda je vlasnik ove kuće pravio znatnih neprilika, u čemu ga je podupirao i gradski senat. Za ovu prigradnju trebalo je postaviti 4 vrata, 3 peći i nekoliko prozora. Prema tadašnjem običaju bijahu dovratnici i doprozornici od kamena mjesto od drva. Zato je o. Filip Kaušić 8. srpnja 1667. sklopio ugovor s kamenarom Juricom Gusakom, koji će obaviti ovaj posao. Gusak će po tomu ugovoru dobiti 5 forinti za svaki kameniti dovratnik, 4 forinta za svaki kameniti doprozornik, 2 i pol forinta za vanjski okvir peći, a jedan forint za nutarnji okvir peći. (Izvorni ugovor nalazi se u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti među »Acta Jesuitica irregestrata. Collegii Zagrabiensis fasciculus VI. numerus 17). Gusak je svoj posao dovršio 12. listopada 1667. U gimnazijsku zgradu preselila se filozofija iz Vukmanićeve kuće tekar 1. studenoga 1668.

Pokrivanje crkve sv. Katarine godine 1645.

Isusovci izgradiše godine 1644. južno krilo svoga samostana u Zagrebu na Griču od crkve sv. Katarine do gradskoga zida. Žalibože porodio se na Griču 27. ožujka 1645. u 10 sati na večer požar, koji je opustošio čitav gornji grad, a zatim prešao na Kaptol, pače i u Vlašku ulicu. Tom prigodom izgorjeli su također krovovi na crkvi sv. Katarine i susjednoga samostana isusovačkog.

Brzo se Isusovci pobrinuše, da pokriju svoj samostan i crkvu sv. Katarine. Ovaj posao povjeriše tesaru Mihovilu Justineku, s kojim je već 22. travnja 1645. sklopljen ugovor pred o. Jakovom Kirinićem i zidarom M. Antonijem. Po tome ugovoru postavit će Justinek na crkvu i samostan novi krov, za koji će on sam dati čitav građevni materijal, t. j. grede, roženice, letve i drvene pločice, kojima bijahu tada u Zagrebu pokrivene skoro sve zgrade, jer se crijepom počelo pokrivati tekar iza požara od godine 1674.

Justinek se obvezao, da će svoj posao obaviti čestito i »solidno«. Za svoje troškove i nagradu dobit će od Isusovaca 300 rajnskih forinti gotova novca, zatim 6 kvarta (štrtinka) pšenice, 6 kvarta prose, 1 kvart soli, 16 vedara vina, 20 funti sira, 1 slanine (o Božiću) i 2 komada sukna. Osim toga dobivat će hranu svaki dan, kadgod bude radio. Isusovci dat će Justineku tečajem 6 dana u pomoć po 8 težaka, koji će na krov vući teško drveće, poimence trame »maurpenke« i »speenholte«. (Acta Jesuitica irregestrata. Collegii Zagrabiensis

fasciculus VI. numerus 1. U kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti.

Pećarske radnje u Zagrebu godine 1684.

Zagrebački Isusovci godine 1684. odlučiše, da će staviti peći u neke sobe svoga samostana. U ono je doba bila velika rijetkost, da koja soba ima i svoju peć. Spavaonice su redovito bez peći i u gospodskim palačama, pače i na kraljevskim dvorovima. Zato je u spavaonicama bilo tako hladno, da se jednom smrznula brada franceskom kralju Ljudevitu XIV.

Čini se, da godine 1684. u Zagrebu još nema majstora, koji bi znao izrađivati peći za sobe. Posebni »pećari« tada još uopće nijesu ni postojali, već se uzimalo, da ovaj posao spada u lončarski zanat. Zato se i o. Mihovil Skerlecz, rektor isusovačkoga samostana u Zagrebu, obratio na lončara Gašpara Jurasa, koji je stanovao u štajerskom trgovištu Brešcu na Savi, a znao je izrađivati pećnjake i postavljati peći. Rektor je lončara Jurasa 29. kolovoza 1684. pozvao k sebi u Zagreb, te mu je u samostanu pokazao 4 sobe, koje će dobiti peći. Tom prigodom sklopiše oni ugovor, po kojemu će Juras do Miholja, dakle za mjesec dana, izraditi pećnjake i postaviti sve 4 peći. Ugovor glasi, da pećnjaci moraju biti »obojadisani lijepom zelenom bojom«. Juras će za sav svoj posao primiti 23 rajnska forinta u gotovu novcu, a u naravi ništa; nema pače govora niti o likovu, koji se inače spominje u gotovo svim ugovorima (Izvornik ugovora s potpisom rektora Skerlecza i s utisnutim pečatom isusovačkoga samostana čuva se u kr. ug. drvavnom arkivu u Budimpešti među spisima: »Acta Jesuitica irregestrata. Collegii Zagrabiensis fasciculus VI. broj 38«.) Ispod ugovora stoje bilješke, iz kojih razabiremo, da lončar Juras nije peći dovršio 29. rujna, već tekar 10. studenoga 1864., kada je primio ostatak svoje zarade.

Ispravak propovijedi u crkvi sv. Katarine g. 1707.

Isusovci imali su u Zagrebu crkvu sv. Katarine, u kojoj provijedahu. Prigodom jedne takve propovijedi 7. ožujka 1707. udario je neki Isusovac veoma oštro na stalež svjetovnih svećenika. To je doznao zagrebački biskup dr. Martin Brajković, kojemu se na žao dalo, što Isusovci govore protiv svećenika. Biskup je zamislio, da će najbolje biti, ako isti propovjednik u narednoj propovijedi opozove i požali svoje napadaje. U tu svrhu sastavio je sam biskup Brajković oblik toga ispravka, što će s propovijedaonice iznijeti spomenuti Isusovac. Biskup je svoju formulu dostavio rektoru samostana isusovačkoga. Spis se sačuvao sve do danas, a zanimliv je prilog za socijalne prilike tadašnjega doba. Biskup je ovaj ispravak napisao kajkavskim narječjem, kako se tada propovijedalo u zagrebačkim crkvama. Ispravak glasi ovako:

»Formula revocationis«.

Poštuvana gospoda i druga vu Kristušu bratja! Ja sem prešestni pondeljek na mojem prodečtvu, kotero sem imal vu cirkve naše sv. Katarine po juterne osme vure, vnoga nepreštimano, naglo, nespametno i krivo, koja nesu istina, suproti popovskom stališu napervo donesel i povedal. Najmre: da vnogi zato postaju popi, da bi blago spravljali; da mošnje pune, a siromahom ne dadu; za duše ne skerbe se, neg goste se, piančuju i lotruju; nedostojno se s telom Kristuševem hrane; i da su kot voda kerstna, koja greh Adamov odpira, ali sama vu blatno mesto opada, tak da oni kersteć, spovedajuć i druge sakramentume dajuć, druge vu nebo pošiljaju, a sami k vragu idu; i da malo ih je, koji vu nebo idu, a vnogo već vu pekel; i ostala, ka bolje premislivši spoznavam, da nesu istina.

Jati sem je tek mislil reći, da bi nikoga ne vrazil, nego če bi koji moribit takov bil (kod se vu vsakom stališu koji hman more najti), da bi se on po bolšal. Velim pako, da bi što rekel, da su vsi takvi ali vekšinum, ali vnogo takveh, on ne bi istinu rekel; i če bi ja to rekel, i ja ne bi prav ni istinu rekel. Ar ne znam nijednoga zločestoga, znam pako vnogo dobreh, i to s pravoga serca govorim. I k tomu govorim, da Duh sveti po Jeremiašu proroku je od popovskoga stališa našega novoga teštamentuma, koji se je počel po smerti Kristuševe i na zadnje večere, ovako prorokuval: (Jerem. 3. v. 15.) »Dabo vobis pastores juxta cor meum et pascent vos scientia et doctrina«. Hoću vam dati pastire duhovne polag serca mojega, i pasli vas budu vu nauku i znanju. Poklehdob a da jesu polag serca božjega, jesu osebujno dobri i pobožni.

I Malahias prorok popa k angjelu prispodablja. (Malach 2.) I da popi, koji svete maše služe i reč božju nazvešćaju, imaju od gospodina Boga sebe dano osebujno ufanje, da zveličeni budu, ar je napisano: »Qui manducat meam Carnem et bibit meum Sangvinem, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die«. (Joan 6.). Koji jede mene i pije kerv moju, kot oni vu svete maše prijemlju tak gusto sveto telo Kristušovo, živel bude navek vu dike nebeske. I nazopet stoji vu svetom pismu: »Qui ad justitiam erudiunt multos,

fulgebunt sicut stellae in perpetuas aeternitates«. (Daniel 12.) Koteri na pravicu navučavaju vnoge, svetili se budu kakoti zvezde na veke.

Što čine ne listor gospoda plebanuši, nego i drugi popi vekši i menši, i imaju vnoge velike svetce vu svojem stališu; i koji su živi dan današni, sv. mater cirkvu svojemi dobremi deli i naveki zderžavaju i raširavaju, ne listor po drugud, nego i vu ove zagrebačke biškupije. I popi kersteć spovedajuć, prodekujuć vu dne i vu noći trude se; i po sv. mašah vnoge duše, kotere bi se drugač skvarile, peklu oslobode i vu nebo zapeljaju; koje kad su vu nebu božje zaručnice, ne moguće, da bi zanje verno ne molili, i pri Bogu zaručniku svojem tuliko mole, da je ne puste skvariti. A svetih otcev tekstuši, koje sem onda cituval, nimoj vse razmeti od vsega popovskoga stališa, neg listom od nekojeh; kot postavemo bil je jeden Judaš med vsimi drugemi sv. apoštoli. Pak nekoja sv. otci jesu tak zbog svoje gluboke poniznosti govorili, kot sv. Gregur, gde trepeće da pojde i s drugemi vu pekel, ki venda ni vu pekel neg vu nebo zašel s vnogemi popi, za ke kot dober otec za ljubljene sinke bojal se je, plašil i karal, kot on marliv otec, ki vidi, da sini začnu ikaj smanguvati, kriči na nje: »Kaj ste se lenosti prijeli? Ako budete tak vmanguvali vsem vam je i smenum skup gladom pomreti!« Ter vendar nijeden ne vumre, ni oni se one lenosti već ne derže. Tak sveti otci, ako su videli lenost ali greh koj vu kojeh popeh, osebujnum ljubavjum za nje su se već skerbeli i po božje milošće nje i sebe zveličili.

I historija ona (koju sem od onoga, ki je bil vu purgatorium vuzet, ter onde ni nijednu popovsku dušu našel, povedal), niti je vu svetom pismu niti takova, da bi se i moralo veruvati, niti već ne nahajam takvu, vnogo menje da bi pre onem ali po one dobe tak bilo. Govoril sem, da blago spravljaju; ali znam, da vnogi vnoge i velike pobožne Ježuvitam, fratrom i ostalem pobožnem mestam, čine fundacije, tak da je ne bi celem prodečtvom zbrojiti mogel, lestor ovde vučinjeneh.

Zato znajte vsi verni keršćeniki, da na kuliko je goder ono moje prodeštvo, koje sem vu pondelek gore rečeni vučinil, suprot duhovnom popovskom stališu bilo ali razmeti se moglo, tak na tuliko bi se takaj one pope, koje ja ali vi znate, dotikalo ali doteknuti se moglo, na tuliko ga nazad jemljem i krivoga neistinskoga valujem. Neg pače iz prave istine popovski stališ i vse ove biškupije pope hvalim i poštujem. I kaj sem prešesni pondelek suprot nim i nihovom stališu govoreć zbantuval je, oprošćenja od nih ponizno prosim«.

(Acta Jesuitica irregestrata. Collegii Zagrabiensis fasciculus VI. numerus 96. Rukopis u kr. u. državnom arkivu u Budimpešti. Izvana ima rukopis drugom rukom pisan ovaj napis: »Retractatio coacta et recitata Mart. concionis, habitae in erclesia nostra s. Chatharinae feria 2. post dominicam Quinquagesimae, hoc est die 7. Martii. tempore precum 40. horarum, anno 1707. »prout concepta et missa fuit ab illustrissimo domino episcopo patri rectori«.)

(Nastavit će se.)

GRAD NIN

SAMOSTAN SV. MARIJE.

Na sjeveru grada uz zidine tvrde
Samostan je bio nekoć koludrica;
Danas tu caruje siva, noćna ptica
I vjetrovi b'jesni, kad se na grad srde.

Kolike su ovdje sitne noge prošle,
Koliko se ovdje vinulo uzdaha,
Mnoga li je ovdje ženska duša plaha
Iz ljubavi Hristu u ćeliju došla! . . .

Mnoge li su ovdje sitne ruke prele
Svilu na dar Hristu i prečistoj Gospi,
Mnoge li su ovdje plemkinje uvele
S izgubljenog dragog! . . . Sve Gospod oprosti

I Zaručnik Vječni povede ih ti' o
Svojoj vječnoj svadbi, jer »tko mnogo ljubi«
— Reče — »oprošteno onom mnogo budi!«

BOL DUVNE.

Tanku svilu prede i pogledom bludi,
Po pučini mirnoj jedna duvna mlada,
Pa uzdiše tužno na zidinam grada,
A jecaj se tihi sa vjetrićem gubi . . .

Čemu plačeš, bl'jeda plemkinjo, i tupiš,
Koga li ti oko po pučini traži,
Gdje su druge duvne, tvoje sestre, kaži,
Zar za dragog veneš? Dane zalud gubiš;

Čuj srebreno zvono u crkvu te zove
Na molitvu svetu, sitni sad će glasi,
Ko zuj marnih pčela molit: »Spasi, spasi,
Bože svemogući, službenice svoje!«

Uzdah. Pogled moru. Pa se tiho kreće
Duvna k crkvi maloj, a lice joj žari:
»Bože, oprosti mi, žarom me podžari
Milosti ti svete —, on se vratit ne će«.

Slavko Diklić

LISTAK

IVAN EKERT.

Slike, koje u ovom broju donosimo, reprodukcije su kiparskih radova akademskoga kipara Ivana Ekerta, koji je našoj javnosti dosada bio slabo poznat. A ipak mladi taj daroviti kipar nije početnik u tome poslu, o čemu jasno govore i njegova djela. A i inače ima Ekert iza sebe već neku tradiciju. Na prvoj jugoslavenskoj izložbi u Beogradu izložio je svoje djelo »Bol«, a u prošloj je godini prigodom treće velike izložbe bos.-herceg. umjetnika u Sarajevu svratio je na sebe pažnju i simpatije kritike svojim djelom »Baby«, koje je ondje izložio.

Ekert izrađuje portrete, kompozicije i studije, a njegova je odlika preciznost i točnost, kako se vidi i iz naših reprodukcija.

Umjetnik se rodio u Novom Sadu god. 1891., odakle je kao dijete prešao sa svojim ocem u Bosnu, gdje i sada živi baveći se samo svojim radom, uvjeren, da će samo tako steći i glas i priznanje i simpatije, makar živi i daleko od naših kulturnih centara. Svoje umjeće usavršavao je u Beču, Münchenu i Budimpešti, gdje su mu bili učitelji Strobl, Balo i Teljesnicki. Nakon studija i znastvenog putovanja povukao se u Travnik, gdje sada živi.

Mi ćemo se na njegov rad još u jednome broju ove godine osvrnuti. **Nkć.**

DANAŠNJA NJEMAČKA LIRIKA.

Današnja njemačka lirika predstavlja jedno grčevito i bolno traženje i lutanje, prodiranje u sebe i unutrašnjost — a odmah zatim lako kliženje po površini. Ona se ne bi mogla okarakterisati kao neki određen i ustaljen tip ili, moguće, pravac. Ona bi se prije mogla protumačiti kao fragmenti onih jezovitih i strašnih drhtaja, koji su projurili kroz mozak i krv najmlađe generacije njemačkih pjesnika. Ona bi mogla biti slika sadanjeg stanja njihovih duša. Još dublje ušavši u to pitanje ona bi mogla biti odraz onih grdnih poljana presječenih i isprekrštanih željeznim tračnicama i bakrenim žicama, a gusto zasijanim — krompirom. Ona bi mogla biti odraz i tumač onih krvavih drhtaja bezbrojnih ruku, koje po uglovima prodaju šibice i tako hrane sebe, ženu, djecu i plaćaju ratne dugove. Eto to.

Ali postoji još jedan momenat, koji treba vidjeti, osjetiti, da bi se mogla dobiti slika i — što je glavno — da bi se mogla shvatiti današnja njemačka lirika. Ne ocijeniti, jer tu nema šta ocjenjivati niti odmjeravati. Jer sve je tako obično a čudnovato i ezoterično; sve je tako spiritualno a grubo i krvavo, sve je tako tanano i profinjeno a teško, jako i tvrdo kao gvožđe njihovih tvornica i željeznih tračnica, beskrajnih i crnih. Eto taj momenat neodređenosti, rastrganosti povlači se kroz svu liriku njemačku.

*

Mislilo bi se, da je ta, tako ocrtana, lirika nešto jako, bujno, puno zamaha i potencije. Pa ipak — to je samo lutanje, to su samo trzaji desetorice, dvadesetorice — među kojima ima zaista odličnih — mladih ljudi, koji teže za stvaranjem nečega novog, koji su potomci (možda unuci) Walt Whitmana; koji se okreću u krugu od jedno 60 godina, — od naturalizma do krajnjeg ekspresionizma. Istina, sve je to mnogo i mnogo bogatije, kulturnije, finije. Osjeća se jedna jaka, oznojena masa, — ali masa bez mogućnosti u sebi, da se zaleti prema gore.

Tu, današnju liriku (koja se rodila tamo negdje oko 1910. ili 1912.) predstavlja mnogo ljudi. Svi oni imaju svojih osebina i odlika i svi imaju nešto zajedničko u koncepciji i shvatanjima. Kao da imaju skoro istu krv — toliko su se psihički srasli.

*

Izgleda, da je jedan od najglavnijih motiva te lirike čovjek. To nije možda jedini motiv, ima ih mnogo raznih, običnih i čudnih, — ali ovaj je jedan od najraširenijih, dakle i najzanimljivijih.

»Moja jedina želja je tebi, o Čovječe, srodan biti«

(Werfel: Čitaocu.)

Taj stih bi se mogao obilježiti kao prodiranje te ideje u čitavu njemačku liriku. Njega pjevaju skoro svi njemački pjesnici, najjači, najbolji, najmlađi. To je kao neka jaka, drhtava i velika groznica, koja je zarazila sve pjesnike. Zaboraviti na one tvornice, željeznice, žice i šibice; na društvene intrige, obveze, stege. Na jedan čas otrgnuti se od svega toga, bar na jedan čas osjetiti ljubav za sve ljude:

O kada bi jednom moglo doći
u zagrljaj, brate, jedan drugom da padne«

(Werfel: Čitaocu.)

(Werfel ne pripada najmlađima. On ide u krug i grupu predzadnje periode. Ali eto, on je uticao, poslije njega se pojavila sva sila Werfela, skoro svaki današnji njemački pjesnik ima u sebi nešto od njega.)

Čovjek je dakle i odnošaj čovjeka prema čovjeku glavni motiv, ili bar u većini slučajeva glavni. Mogao bi se ovdje nabrojati jedan ogroman broj stihova, pjesama, rečenica — sve pisano u tome duhu. Ljubav za sve i za svakoga. Svi oni misle do krajnosti dobro i najbolje, ne boje se stiha:

»veliko je srce moje ko Njemačka, Francuska skupa«.

(W. Klemm: Bitka na Marni).

I ne samo da jedan ili nekoliko imaju ovaj motiv. Ne samo Werfel, Goll, Laskev—Schüller, Kassak, Benn — da — na svakoj ćete naći, ako ne direktno, a ono u niansama samo neke spomenem. Uzmite Pintursovu »Antologiju« Menschheitsdämmerung, pročitajte je od prve do posljednje, nešto o tome problemu. Izgleda, da je u Njemačkoj postalo dosadno misliti i pisati o problemima, koji tangiraju javnost, izgleda, da je Hauptman od domaćih, Ibsen od stranih (ja ih spominjem bez tendencije — prvi su mi došli pod pero) — izgleda velim, da je sve to postalo dosadno. I oni su se

bacili na ovaj problem: odnošaj čovjeka prema čovjeku. Iako vrlo intiman, oni ga s ljubavlju ispituju, opisuju, obogaćuju raznim opservacijama, koje — uzgred budi rečeno — predekspresionisti nisu imali. To je novo.

Ali ne samo to. Ima tu mnogo, čudnovato, nečitano. Stvorena je po koja nova riječ, pojam i — možda — osjećaj. Tako primjera radi:

»na ulici Vjetar — U — Lice moj je dom«

(A. Ehrenstein: Pjesma putnika.)

Čitava ta fraza je u tonu pjesme u odličnoj organskoj cjelini. I kada se ta ista pjesma svršava stihom:

»u kočiji amo visoko nada mnom
dušmanin moj se po mjesečevoj dugi vozi«.

Onda je do kraja postignuto sve ono, što se htjelo i što je trebalo postići: ton, okolina, raspoloženje, dah — sve.

I dalje. Kada Stramm (začetnik tako zvane apstraktne lirike u Njemačkoj) u svojim malim (kako ih zovu kubističkim) u prvi mah skoro neshvatljivim ljubavnim pjesmicama (kao po nekom pravilu: skoro svaka je od deset — dvadeset stihova) slaže i kuje riječ po riječ, oprezno birajući — onda on stvara nešto novo, nešto, što zaista podsjeća na kubizam, ali još više na ljubavno tepanje i mucanje. Dvadesetak riječi bez neke osobite veze, bez interpunkcije, bez sintakse, spletene najpažljivije u pjesmu — ožive naravno onda, ako možete osjetiti moć i toplinu i zvuk svake od njih. Svaka riječ je čista emocija, dana je u svom prvobitnom značenju, da ne bi izgubila od svoje moći. Tek kombinacijom postaje svaka od njih ritmizovana.

I tako dalje. Dolazi J. V. Hoddis sa svojim improvizacijama grdnih, grotesknih slika o svakdanjem živovanju, sa svojim pjesmama o smrti i o preraznim drugim predmetima.

G. Benn sa svojim beskrajnim i — čini se — nikada dosta ne opjevanim čežnjama, da postane obična ćelija protoplazme ili da se sabije u listak kakve alge. On je sav osjećaj, instinkt. Pa J. Goll sa svojim čudnovatim pjesmama o lutanju čovjekovu, o bolima, o najzamršenijim osjećajima. Zatim jedina žena, koja je zaista pravi lirski pjesnik E. Lasker-Schüller. Skoro je nevjerojatno, kakvu moć i snagu dobivaju riječi, kada ih ona splete. Najčistiji osjećaj iznešen na — možda — najbolji način. Ona pjeva o preraznim motivima, ali začudo sve je to u jednom nježnom i ljubavnom zanosu. Ona pjeva i Bogu ljubavne pjesme.

*

I tako redom jedan za drugim dolaze, pjevaju. Sve to na jedan nov, profinjen način. Sve to u jednom drhtavom i grozničavom tonu.

Ne bi imalo smisla govoriti o svim mogućim školama, utjecajima, imitiranjima. Za jedan sumaran prikaz to bi bilo mnogo. Ali dati i opisati, koliko je to moguće, suštinu, dušu, ono što je najbitnije u toj lirici — može se s nekoliko rečenica. Sve je to lutanje, traženje: sve su to trzaji mladih duša izmučenih svojim vremenom. Tako je kod nas, kod svih drugih, tako je i kod njih. A za liriku je to dosta.

S. To—

SUMNJIVO LICE.

Komedija u dva čina. Napisao B. Nušić. Redatelj Joza Ivakić.

Kod sviju Nušićevih komada treba uvijek jedno te isto naglasiti, da se sviđaju publici. Tu konstataciju ne želimo uzeti ni kao minus ni kao plus literarne vrijednosti Nušićevih komedija, ali svakako je tajna, koja se u tim komadima svida publici, ispod razine umjetničke vrijednosti. Ona je koncentrisana u samoj psihi ili bolje u instinktima publike onakva, kakva jest s oporim, drastičnim, a ipak sočnim i na svoj način duhovitim dosjetkama, koje proizlaze iz Nušićevih stvari ne u realističnoj formi, kako se to obično misli, jer je možda baš realizam u umjetnosti modernih vremena dao čovječanstvu najsavršenijih djela, nego u čistoj kopiji našeg purgerskog, beogradsko-čaršijskog mentaliteta, a kopirati u umjetnosti ne znači stvarati. Odatle opet proizlazi, da se gosp. Nušić sa svom svojom plodnošću nije mogao u čistoj literaturi afirmirati kao umjetnik. On je ostao pisac publike i svu svoju slavu i popularnost treba njoj da zahvali, jer mu je ona ostala vjerna sve do naših dana, a ostaće mu možda takvom i još mnogo vremena, dok ne pobijedi struja modernijeg ukusa, koja se danas sa sviju strana u jakim navalama ispoljuje.

»Sumnjivo lice« od toga autora pojavilo se najprije na beogradskoj pozornici, a prije njegove pojave znao ga je gosp. Nušić zaviti u jednu neobičnu fantastičnu atmosferu, kako to on gotovo uvijek čini prije pojave svakog svoga novog djela, konfaransama, intervjuima, anegdotama — nešto slično kao što kod nas radi gosp. conte Ivo Vojnović. Ovaj puta je nazvao gosp. Nušić svoje »Sumnjivo lice« prvijencem, koji se još za balkanskih ratova sagubio negdje u ladicama nekoga prijatelja i tako u prikrajku preturilo — čitava dva velika rata, a prije toga sigurnog utočišta doživjelo je zapljenu sa strane državne vlasti i t. d. i t. d. Mi sa stanovišta — čiste umjetnosti držimo, da bi bilo mnogo bolje, da je taj prvijenac ostao u ladici toga prijatelja za sve vijeke vjekova i da nikad nije vidio rampe ni pozorišnog svijetla. Ali sudbina je drugačije odlučila i mi sada mora da i o njemu vodimo računa.

Napadati gosp. Nušića kao književnika nema smisla, jer njegovo je mjesto već utvrđeno. Ono nije ni mnogo časno ni mnogo nečasno. Na koncu konca mora i publika imati svoga — čovjeka, jer ona daje novac i puni kuću i na drugim predstavama. Kakov je Nušić u ostalim svojim komadima »Protekciji«, »Putu oko svijeta«, »Svijetu«, »Narodnom poslaniku«, »Običnom čovjeku« i t. d. i t. d. takov je i u svome prvijencu. Stalan pozorišni rutinjer svoje vrsti, jednostavne najobičnije tehnike, komičar situacije sa stereotipnim uvijek jednakim razvojem, bez emocije, bez unutarnjeg umjetničkog progresa, sklon najobičnijem čaršijskom vicu on radi i baca komad za komadom po jednoj izrađenoj shemi, a ti komadi ipak pune kuću i zabavljaju publiku. Kad bi se na pr. kome modernom autoru desilo da ukrade od Gogolja ili od koga bilo čitav jedan prizor ili bolje čitavu srž tuđe stvari, digla bi se na njega i kuka i motika. Gosp. Nušiću se to oprašta. Pa i mi mu to opraštamo, jer nije znao, šta radi, i jer ne želimo, da se ozbiljno zakvačimo za gosp. Nušića, kao literatu. Bog neka mu oprosti.

Režiju ove stvari vodio je gosp. Joza Ivakić s očitim shvatanjem Nušićeve literature. Ulovio je dobar tempo i stvar je išla kao po loju. Ništa mu ne zamijeramo ni njemu ni glumcima, jer Nušića režirati i Nušića igrati nije nikakov problem. Svi su bili dobri šta više vrlo dobri. Gosp. Mihajlo Marković, kao Jerotije Pantić, sreski kapetan, dao je i figurom i igrom čistu kopiju našega vlastodršca manjega kalibra, a gosp. Dujšin sa svojom izvrsnom maskom bio je iznad Nušićeva lica, jer nije bio samo kopija karikiranog tipa, nego čista karikatura istinske čovječije vanjštine. Gosp. Papić zabavljao je publiku, kao i uvijek, svojom naročitom individualnom komikom. Ostali od mladih gosp.

Karasek, Predrag, Milanov, Matošević, a od starijih gospoda Bojničić, Grund, gđa Savić, zatim u naslovnoj ulozi gosp. Ljeljak i gđica Nada Babić i svi do jednoga igrali su vanrednom lakoćom, spontanom komikom, brzinom tempa, što je sve dalo, zaokružilo i potpuno izrazilo ovu malu komediju situacije.

—r—

NICOLO MACCHIAVELLI: MANDRAGOLA.

Režirao Ivo Raić.

Ima jedna dodirna tačka između Macchiavellia državnika i Macchiavelia književnika, a ta je koncentrisana u potenciranom kultu volje, koji i ako je u njegovoj literaturi ponešto lascivan i bez velikog umjetničkog značenja, ipak potpuno objašnjava njegovu ličnost, kao čovjeka i kao stvaraoca. U tome zapravo i leži glavno težište našega interesa, jer nam baš ta karakteristika ovoga — u konstrukciji klasične talijanske komedije obrađenog djela — otkriva jednu unutarnju intimnu stranu toga genija volje, koji je svoj princip vladalački i državnički tražio u opreznosti zmijskoj i hrabrosti lavovskoj. No stvar ne izgleda baš tako krupna, kako bi se iz ovih riječi krivo naslućivalo. Taj Macchiavelli-jev kult volje sveden je na jednoga običnog dobrodušnog ljubavnika, koji želi da poštopoto dođe do lijepe i kreposne Lukrecije, žene glupog i impotentnog doktora Nićije, koji bi pod svaku cijenu htio, da u svom naramku zaljulja sinčića, koji opet njegovim sposobnostima nikako nije mogao da dođe na svijet. Kolimah, taj zaljubljeni Macchiavellijev heroj poduzima sve, da se dočepa svoga ideala, upušta se u najveće vratolomije, koje prelaze ograničenošću Nićijevom pokvarenošću fratra Timotija, duševnim siromaštvom Lukrecijine majke Sostrate, spretnošću potplaćenog parazita Ligurija u čistu karikaturu, kojom se autor narugao ne samo t. zv. boljem društvu, nego i samoj crkvi, njezinim zastupnicima i to onako otvoreno, iskreno, grubo do brutalnosti, kako to samo snažni, smioni i bezobzirni duhovi mogu da učine.

Komika je Macchiavellijeva ipak preteška bar za ono vrijeme, u kojem je ugledala svijet, ona se ispoljuje u oštrom, do zlobe zajedljivom vicu, kojim nemilosrdno tuče oko sebe ne samo lica u komadu nego i nedužnu publiku, koja ipak — možda — nije toliko kriva. Karakter te komike odgovara savremenom naturalističkom stilskom izražavanju isto tako kao i konstruktivna tehnika samog djela, kojom se služe naročito moderniji scenski autori i odatle ona blizina shvaćanja i razumijevanja našemu miljeu i našoj sredini.

Režija je ovo djelo iscrpla do najmanjih sitnica i ansambl uvježbala do virtuoziteta, a jer to djelo ne iziskuje od glumaca nikakvih senzibilnih kvaliteta, to je baš taj virtuozitet i bravurozna igra jedini uvjet za uspjeh Mandragale. A toga je bilo i na pretek, kao znak, da je gosp. Raić vodio režiju. Još jedan plus ove predstave je u tome, što je gospodinu Raiću uspjelo da dovede u bliži kontakt publiku sa scenom, i da tako poveća onaj tako željeni intimitet, bez koga je i svrha samoga teatra iluzorna. U tom mu je mnogo doprinio i karakter samoga djela.

Igra glumaca je bila od naročitoga efekta, stilistički dosljednja, izrađena i uigrana tako, da je čitava predstava završila u potpunoj skladnosti. Naročiti uspjeh imao je gosp. Bojničić, koji je inteligentnim shvaćanjem svoje uloge iznio jedinstven i plastičan tip predstavnika crkve u okviru Macchiavelli-jeve komedije. Inscenacija je Ivana Gundruma svojom izrazitom jednostavnošću potpuno harmonizirala sa kožarkim upravo brutalnim duhom Macchiavelli-jeve komedije.

—a—

HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE U BEOGRADU.

Apstrahirajući sve nacijonalne, političke i kulturne momente ove turneje hrvatskog narodnog kazališta u Beograd, mi ćemo nastojati da osvijetlimo i iznesemo čisto umjetničke rezultate, koje je hrvatska pozorišna umjetnost postigla u Beogradu. Za našu je zajedničku umjetnost to gostovanje bez sumnje bilo od neprocjenjive vrijednosti. Tom prilikom su došla u dodir dva mentaliteta našega naroda, koja baš u umjetnosti nose svoj najizrađeniji oblik i karakter, pomiješale su se dvije forme jednog te istog umjetničkog bića i iz te mješavine, iz tog vanjskog formalnog sintetiziranja treba da nastane ona nova zajednička umjetnost, koja bi mogla da reprezentira naše cjelokupno jugoslavensko umjetničko biće. I do toga će doći, ako se nastavi rad u tome smjeru i ako se i u umjetnosti ne pojave one iste trzavice, koje su se u politici pojavile. Međutim umjetnost je kao takova daleko od političkih trzavica, i ja sam uvjeren, kad bi se ta dva plemena politički i odvojila, da bi među njima umjetnički kontinuitet ostao nepovrijeđen, kako nam to jasno dokazuje i stanje prije ujedinjenja.

Beograd je bio ushićen gostovanjem Zagrepčana, a taj ushit, ako se odbije, kako smo već u početku naglasili, politički i nacionalni momenat, odnosio se uglavnom na samo hrvatsko kazalište: na njegov sistem rada, na jedinstven i izrađen tip toga umjetničkog rada, na njegovo evropejsko, više opće ljudsko umjetničko shvatanje, na njegovu skupnu inteligentnu igru i preciznu, plastičnu i dosljednu režiju.

To su one glavne vrijednosti, koje je Beograd zapazio kod Zagreba, a to zapažanje i ta glorifikacija našega cjelokupnog kazališta s njegove strane posve su razumljivi i shvatljivi, kad se uzme u obzir, da Beogradu nedostaju baš te kvalitete, koje ima Zagreb. Njihov je glumački ansambl možda individualno jači od našeg, u njemu ima više onoga elementarnog, rasnog, slavenskog, što našemu ansamblu u mnogočemu nedostaje, ali te su vrijednosti ostale više u čahuri, kao ličinka, koja čeka jedan svijetao proljetni dan, da se pretvori u leptira i poleti u svijet. Oni nemaju u prvom redu režisera, koji bi od toga ansambla načinio jednu višu jedinicu sposobnu za sve mogućnosti dramske i pozorišne umjetnosti, sposobnu za prilagođivanje i drugim pozorišnim stilovima, osim realističkoga, a to je ono, što tu simpatičnu grupu sputava, što je suzuje u jednu izvjesnu shemu, koja joj oduzima elan, razvoj i svaku progresivnu mogućnost. Dva režisera Isajlović i Rakitin oba su i po svom mentalitetu i po svome umjetničkom odgoju stranci, koji ne poznaju dobro ni jezika, a kamo li da poznaju umjetničke individualitete svojih glumaca i one sredine, kojoj ti glumci treba da su tumačima. Prvi je proveo preko dvadeset godina svoga umjetničkog rada na njemačkim pozorištima i pripada onoj staroj školi, koja se danas i u njemačkoj preživjela, a drugi je ruski iseljenik, od kojih i mi Zagrepčani nosimo loša iskustva. Sve u svemu na tom zahvalnom bogatstvu terena ne može se da razvije gotovo nikakva značajnija režiserska umjetnost, koja je za moderno pozorište jedan od prvih uvjeta.

Isto tako tehnička sprema same pozornice zaostaje za zagrebačkom, iako je uprava beogradskog pozorišta nastojala da namakne sva najmodernija pozorišna sredstva, koja mi u zagrebačkom kazalištu nemamo. Tu je t. zv. »Drehbühne«, koja je prikladna tek za neke specijalne komade s bezbrojem slika, dok je za većinu repertoara sasvim nepotrebna. Rasvjeta je također nepotpuna, zato se ni kod najživljeg osvjetljenja ne mogu ukloniti nepotrebne sjene, koje smetaju čistoći i jedinstvu nastrojenja, što je kod svake

predstave od vanredne važnosti. Tu manjkaju nekoji važniji reflektori i ona postrana rasvjeta, koja uklanja sve nepotrebne sjene na sceni.

Isto tako Beograđani nemaju svoga skladišta, gdje bi smjestili dekoracije, nego im sav scenski namještaj trune vani na kiši i na snijegu i tako prouzročuje golemu štetu, koja se ne da ničim opravdati. Mi se čudimo, da beogradska vlada, kojoj je beogradsko pozorište poklonilo svoje zemljište za izgradnju muzičkog konzervatorija, ne osjeća bar dužnosti revanša i ne izgradi o svom trošku pristojan magazin, ili im ne pokloni koju svoju za to prikladnu prostoriju, jer ovako pustiti, da narodni imetak propada, granići i sa samim zločinom. Time i sami vlastodršci sputavaju narodnu kulturu, mjesto da odgovaraju svome položaju i da tu kulturu uzdižu po primjeru ostale Evrope, ako se i Balkan u nju računa.

Sad je svakome jasno, da u tako nemogućim prilikama nema ni govora o pravoj umjetnosti, pogotovo ako se tome priračunaju permanentne novčane krize, u kojoj se nalaze sva jugoslavenska pozorišta, koje su dovele čak dotle, da beogradsko pozorište duguje svojim članovima kroz nekoliko mjeseci plate, koje gotovo nikada u redu ne isplaćuje. Odatle je i razumljivo ono gotovo zavidno držanje beogradskih umjetničkih krugova i beogradske publike, kad su gledali pred sobom teater, koji ipak kako tako odgovara jednoj europskoj visini i odatle je i proizašao pravi uspjeh samoga teatra, koji je tako reći slavio pravo slavlje.

Ono, što su Beograđani očekivali od naše glumačke umjetnosti, nije ispunilo njihovo očekivanje u pravom smislu te riječi. Oni su tražili od naših glumaca mnogo više, nego što su im ovi dali, a kad su uočili te prave rezultate, došli su do sasvim opravdanih zaključaka, da bi i oni to isto postigli, da se nalaze u boljim prilikama.

Režija ih je iznenadila. Gosp. Gavella je u Beogradu doživio potpuno priznanje za svoj umjetnički rad, a to je priznanje kod svake naredne predstave raslo do oduševljenja. Može se reći, da je Gavella jedini od grupe doživio neki svoj iznimni, lični uspjeh, koji nije spadao u okvir uspjeha cjelokupnoga teatra.

Od dramskih pisaca najbolje je prošao Kosor, a najslabije Krleža, što je veoma čudno, ako se uzme u obzir, da se Krleža u Beogradu mnogo čita i da se tamo o njemu mnogo diskutira.

Kosorov uspjeh leži više u načinu Gavelline režije, koja je iznijela komad više u simboličnom okviru, nego li u realističnom, koji je kod Beograđana Isajlović konsekventno proveo i time zatrpao ideju samoga djela. Kod Krležina je »Vučjaka« svaljivana krivnja na sam komad, a igra glumaca i sama režija isticana kao uzorna i savršena.

O »Dubravci« Beograđani nisu imali ni pojma, da ona iza sebe ima svoju tradiciju, kojom je došla do današnjeg scenskog oblika, zato im se i režija i igra glumaca neobično svidjela, sasma protivno nego li je to bilo u Zagrebu.

Kulundžićeva »Ponoć« je također dobro prošla, dobro velim zato, što su je jedni uzdizali, a drugi obarali, a kod tako oprečnih sudova znači da je pobudila interes i da nije postala indiferentna ni kritici, a ni publici, koja je te večeri najviše pljeskala opraštajući se od Zagrepčana.

Za nekoliko dana dolazi beogradsko pozorište u Zagreb, pa će i naša publika imati prilike, da procijeni njegovu vrijednost, koja zaostaje iza naše samo u vanjskim tehničkim napravama, dok u sukusu same umjetnosti sadržava nešto svoje, originalno, jako, što će bez sumnje zanijeti i zainteresirati.

—g—

NEKOLIKO RIJEČI O UGARSKIM HRVATIMA.

Povijest 16. vijeka zabilježena je za hrvatski narod krvavim pismenima. Silni car turski Sulejman II. provalio je sa svojim divljim četama šest puta u hrvatske i ugarske zemlje, koje su poharale sve kamo su došle i kuda su prolazile. Ali pored toga nijesu Hrvati nikad bili sigurni, jer su im se turske paše i age zalijetavale svaki čas s manjim odjelima vojske u njihove zemlje, te poplijenili i poharali sve. Turci su postali strah i trepet hrvatskoga naroda. To je bilo i razlogom, da je hrvatski narod gotovo listom bježao pred Turcima iz krajeva, koji su bili Turcima na udaru, i tražio u svijetu novu domovinu.

Prvi, koji su pobjegli pred Turčinom, bili su oni Hrvati, koji su obitavali na granicama dalmatinsko-bosansko-hercegovačkoj, te se prevezli lađama u Italiju i naselili kraj Molize. Ta se je prisilna seoba dogodila početkom 16. vijeka. Odselilo se po prilici 10.000 ljudi i danas ondje Hrvati obitavaju u 4 sela. Ti hrvatski bjegunci upotrebljavali su već u 16. vijeku š t o mjesto starijega č a, sačuvavši ipak inače sve osobine tako zvanog čakavskog narječja sa ikavskim izgovorom. Takovim dijalektom oni i danas govore.

Drugi, koji su pobjegli pred Turcima, bili su Hrvati iz današnje ličko-krbavske županije, iz sjevernih krajeva Bosne, Slavonije i ponešto iz županije bjelovarsko-križevačke. Ti hrvatski bjegunci nastanili su se u jugo-zapadnoj Ugarskoj, u tako zvanom Burgenlandu, koji su kraj Turci sasma opustošili poslije bitke na Muhačkom polju i rastjerali tamošnji narod. Te su se seobe hrvatske događale sredinom 16. vijeka. File Sedenić, poznati pisac tih Hrvata, koji je izdao godine 1912. u Šopronu knjižicu: »Naši pisci i književnost« veli u toj knjižici na str. 9., da su te Hrvate naselila ondje gospoda Kanyzsay oko god. 1530. Ako je to istina, bit će to da su to bili prvi hrvatski naseljenici u onim krajevima, za kojima su dolazili drugi čas u većim čas u manjim skupinama. Tako nalazimo u Monumenta habsburgica II. 470. ulomak jednoga pisma iz god. 1540., koji nam spominje ovakovo jedno selenje hrvatskoga naroda iz pakračkog kotara riječima: »Preterea possum magnificentie vestre ad scitum dare, quo modo homines, qui fuerunt sub istis castris, videlicet Kukinjovec, Kalinovec, Peker Zerdahel, Čavlovec et Miholec, teria quinta ante dominicam Palmarum (18. III.) versus Hungariam se moverant simul cum uxoribus, filiis et filiabus, rebusque ac curribus per viam, quae tendit versus Verevče«.

Tako se je u te krajeve postepeno kroz više godina doselilo oko jedan milijun ljudi, od kojih još danas živi ondje do 100.000 Hrvata nakon raznih pokušaja madžarizacije i germanizacije tamošnjih Hrvata. Ti su Hrvati donijeli onamo iz stare svoje domovine lijepo svoje čakavsko narječje, kojim se i danas služe. Naselili su većinom pusta i opustošena zemljišta, te osnovali ondje svoja sela, koja danas prednjače svojom čistoćom, redom, ukusnim zgradama i gospodarskom spremom selima u staroj domovini, te se mogu upored metnuti sa susjednim njemačkim selima. Takovih je sela, u kojima živu danas Hrvati u županijama šopronskoj, mošonjskoj i željeznoj, nabrojio ih Fran Kurelac 57, te u njima pokupio zbirku narodnih pjesama (jački) g. 1846. i 1848. Ta se sela zovu: Bandol, Belo selo, Bezonja, Božok, Ciklež, Cikljin, Cilindol, Cindrof, Cogerštof, Čajta, Čatar, Čemba, Čunovo, Doljnja Pulja, Dubrava, Filež, Trakinava, Geca, Geništof, Hrvatska Čenča, Hrvatski Jandrof, Hrvatske Siče, Hrvatski Židanj, Inced, Katalena, Klimpuh, Kolnof, Lovrenac, Mala Narda, Mali Boništof,

Marof, Milistrov, Nova Gora, Novo selo, Oslip, Pandrof, Parapatićev Brig, Petrovo selo, Pinkovac, Plajgor, Poljanci, Prisika, Raušeri, Sabara, Sentalek, Stinjaki, Sveti Mihalj, Šeškut, Šuševo, Trajstof, Unda, Veliki Narda, Veliki Boristof, Veliki Munčindrof, Voreštan, Vulka Proderštof, i Zajčje Selo.

Imena svojim selima našli su već u svojoj novoj domovini, a drugim su opet dali po imenu sela u staroj domovini, iz koga su se iselili, kao: Poljanci, prema istoimenom selu u staroj domovini. Poljanci u upravnoj općini Svilaj u brodskom kotaru, Šice ili Šiče prema istoimenom selu u staroj domovini Siče u novogradiškom kotaru, Petrovo selo prema istoimenom selu u staroj domovini Petrovo selo Staro u novogradiškom kotaru, Katalena prema istoimenom selu u staroj domovini Katalena u kotaru đurđevačkom, Prisika prema istoimenom selu u staroj domovini Prisika (danas Presjeka) u upravnoj općini Krstinji u vojničkom kotaru i t. d.

Kad su Hrvati, koji su bježali pred Turcima, zaposjeli već puste i opustjele krajeve u jugozapadnoj Ugarskoj tražili su nove pribjeglice hrvatske nova naselja u Donjoj Austriji, te se smjestili u sjevero istočnom kutu Donje Austrije. Ti su se Hrvati smjestili ondje oko g. 1550. Moglo ih je biti oko 10.000 ljudi. Govorili su i oni čakavskim dijalektom, kojim su još prije pedeset godina govorili neki stariji ljudi. Danas govore malo ne svi slovačkim dijalektom sa nekim osobinama starijeg čakavskog dijalekta. Ti se Hrvati i danas nazivaju i priznavaju Hrvatima, a vele da govore »moravski«. Drže se svojih starih hrvatskih običaja i imadu svoju posebnu narodnu nošnju i tim se razlikuju od svojih susjeda Slovaka i Nijemaca. Danas živu u selima Poštornji, Novoj vesi, Hlohovcu (prvobitno hrv. Glogovcu) i Lednicama. Ti su se Hrvati doselili većinom iz južnih krajeva današnje zagrebačke i bjelovarsko - križevačke županije.

Posljednja veća seoba Hrvata dogodila se godine 1584. Dvije godine prije te seobe (1582.) harala je strašna kuga u jugoistočnom dijelu Moravske, te su neka sela posve izginula ondje od te strašne kuge. Stoga je naselio ondje Krsto Teufenbach Hrvate iz južnih krajeva današnje zagrebačke i modruško-riječke županije te sjevernih krajeva ličko-krbavske županije. Tih je doseljenika bilo oko 10.000 ljudi. Danas ti Hrvati govore još hrvatskim čakavskim narječjem, imadu svoje posebne narodne običaje i svoju posebnu nošnju. Živu u selima Gutfjeldu (Gutenfeld), Preravi (Neu Prerau) i u Frelištorfu (Fröllesdorf). Godine 1884. postavili su ti Hrvati na ravnici kraj sela Frelištorfu spomenik sa natpisom: »Zum Andenken an das 300 jährige Jubileum, welches an diesem Orte seit Ansiedlung der 3 kroatischen Gemeinden Mährens am 21. September 1884. unter dem Bürgermeister Johann Slunjski gefeiert wurde.

Sve te Hrvate nazivlju Nijemci Wasserkroaten. To su im ime Nijemci nadjenuli po krajevima, iz kojih su se (iz Posavlja, Podravlja, Pokuplja, Pounja i t. d.) u novu domovinu doselili.

U hrvatske krajeve, iz kojih su se Hrvati iselili i u kojima je jedva jedna trećina prvotnoga hrv. stanovništva ostalo, selili su se već za gospodstva turskoga kršćani većinom pravoslavne vjere iz Bosne i sjeverozapadne Srbije (Mačve), te donijeli u hrvatske zemlje novo narječje štokavsko ijekavsko. Starosjedioci u tim krajevima zamijenjivali su u svom hrvatskom dijalektu starije č a sa novijim š t o, zadržavši u glavnom osobine čakavskog narječja. Taj se je proces proveo u 17. vijeku. I u krajeve, koji nijesu potpali pod Turke, ali koji su bili neprestance na udaru turskim provalama i iz kojih se je dosta naroda hrvatskoga iselilo, naseljivali su hrvatski banovi i karlovački generali pučanstvo iz Bosne, kao ban Nikola Šubić Zrinjski većinom katolike u sela Rosopajnik, Prilišće i Vukovu Goricu u karlovačkom kotaru, pa u sela Bosance, Bosiljevo i Vrbovsko u vrbovskom kotaru (između g. 1542.—1556.), a karlovački general Juraj Lenković od Podbriježja u sela Gomirje, Vrbovsko i Komorske (sada Srpske) Moravice većinom pravoslavne, te katolike iz Like i Hercegovine u sela Mrkopalj, Sunger i Lič (između g. 1583.—1601.).

Vođe Hrvata, koji su se iselili iz svoje stare domovine, bili su njihovi svećenici, većinom popovi glagolaši, jer nema danas sumnje, da je takovih još u 16. vijeku, kad su se te seobe događale, dosta bilo ne samo u senjsko-modruškoj nego i u zagrebačkoj i đakovačkoj biskupiji. Ti su rukovodili duševnu naobrazbu tadanjega hrvatskoga naroda. Ali narod je imao već i svoju narodnu tradicionalnu literaturu, svoje pjesme i pripovijetke, što nam i sabrana zbirka narodnih tamošnjih pjesama (Jačke) od Frana Kurelca jasno dokazuje, da većina pjesama potječe iz stare domovine.

U novoj su se domovini Hrvati priučili racionalnijem gospodarstvu, te su si po uzoru susjednih njemačkih i čeških sela uredili milovidnija i ljepša sela. Ali okolina djelovala je i drukčije na ove Hrvate. Brzo je ondje nestalo starih popova glagolaša, koji su se morali pokoravati uredbama biskupa, pod koje su oni potpali. Prije svega bio je proveden celibat kod mlađega svećenstva i latinski jezik u crkvi, pa mi već u najstarijim crkvenim maticama tih Hrvata, koje dopiru do sredine 17. vijeka, ne nalazimo više ni traga popovima glagolašima košto ni hrvatskom jeziku u crkvenim obredima i u svećeničkoj službi. Izobrazbu tih Hrvata krenu novim pravcem. Već koncem 16. i početkom 17. vijeka istaknuo se je ondje sin nove domovine Ivan Kitonić (1560.—1619.) svojim latinskim pravničkim djelima, te je bio podžupan županije mošonjske i kr. poslanik.

U 17. se je vijeku istaklo više Hrvata iz nove domovine kao latinski odnosno mađarski pisci, kao o. Pave iz Senkovice (1619.—1679.), o. Pave pl. Tauris, franjevac, umro kao podbiskup u Ljubljani 1667., Robert Karlović, imenovan bi po papi Klementu X. biskupom 1675., Martin Jožef Klemenčić, župnik u Uzlopi, o. Gabriel Peršić (1636. do 1709.) i t. d.

U 18. vijeku istakli su se ovi kao latinski i madžarski pisci: Juraj Jambrešić, jezuita Međumurac (1686.—1744.), Dr. Juraj Ribić kao pravnički pisac, Dr. Miho Milković, jezuita (+ 1759.), o. Cirinus Mišković (+ 1763.), Dr. med. Jože Skolanus, o. Gustin Židić, o. Rajmund Wolfich, pl. Juraj Žigmond Lakić (1739.— 1814.), profesor crkvenoga prava na sveučilištu u Tirnavi, Dr. med. Miko Šoretić (1741.—1787.), profesor na sveučilištu u Tirnavi, o. Sido Vasolić, Dr. Jandre Palković, Dr. Luka Rožanić, Dr. Juraj Juranić, pa mlađi kao Kletus Gašparić, franjevac, Odoricus Balažović, franjevac, Damijan Palković i t. d.

Hrvatskim jezikom pisali su se isprva samo molitvenici za narod i po koja pobožna knjiga, tek dosta kasno i koledari.

Istom u 17. vijeku javlja se prvom štampanom knjigom: »Molitvena knjiga« jezuita Štef Puslabonić (1651.—1705.), koji je bio neko vrijeme profesor gramatike, a kasnije misionar u krajevima zaposjednutim po Turcima. U 17. vijeku

izašla je još knjižica »Sv. Frančiskus Xaver« od jezuite Ivana Markovića, koji je bio također neko vrijeme misionarom, a umro kao rektor u Varaždinu 1713.

Iz 18. vijeka poznati su ovi hrvatski pisci: Donatus Skojsis, redovnik sv. Pavla, koji je štampao u Beču 1713. hrv. knjižicu »Angjelske dice nauk«, pa o. Jeremias Šoštarić, franjevac, hrv. i madž. pisac (1714.—1770.), koji je u Šopronu štampao 1746. molitvenik »Duhovni vrtljac«, a poslije njegove smrti izašla u Požunu 1777. njegova knjiga »Marijansko cvetje pri Kalvariji pobrano i Mariji ofrano«, zbirka molitvi i pobožnih pjesama nadalje o. Gotfrid Palković, franjevac, hrv. i madž. pisac (1715.— 1778.), koji je sa o. Lovrom Bogovićem izdao u Šopronu 1753. molitvenik »Duhovni vertljac«, a sam izdao drugi molitvenik u Šopronu 1760. »Duhovnu kiticu«, pa o. Lovre Bogović, hrv. i madž. pisac, koji je štampao sam u Šopronu molitvenik »Hiža zlata« 1755. i doživjelo to djelo do g. 1822. jedanaest izdanja, pa Anton Boclić, koji je izdao u Pečuhu 1773. knjižicu »Život majke božje kraljice«, nadalje o. Ernest Bakić, franjevac, koji je ostavio u rukopisu »Mrtvačke govore«, pa Štef Kuzmić (1723.—1779.) pjesnik mnogih nabožnih hrvatskih pjesama, među ostalim i svoga nadgrobnoga natpisa, koji je bio uklesan u nadgrobni kamen i ležao ondje 132 godine, dok nije to groblje napušteno bilo (1911.) i u vrt pretvoreno. Štampom je izdao g. 1771. u Halli »Novi zakon ali testament gospodina našega Jezuša Kristuša« 854 str. u 8⁰. Nadalje je u Beču izdao jezuita o. Ivan Zapletnik knjižicu »Pisanica duhovnoga kršćanskoga nauka«, pa Loja Bilišić, redovnik reda sv. Pavla, koji je izdao u Beču 1789. knjigu »Hvalenje sv. Štefana, prvoga i slavnoga ugarskoga kralja« i napokon franjevac Simeon Kniefac (1752.—1801.), koji je napisao molitvenike »Duhovni lapat« i »Vrata nebeska, otprta vernomu kršćeniku moložećemu i dužnosti kršćanske obvršavajućem« II. izdanje u Šopronu 1804., te zbirku molitvi i pobožnih pjesama »Marijansko cvetje iz lipih rožic skupa pobrano«. Mnogo su se još zanimali za hrvatsku knjigu o. Benedik Polotonić franjevac (1698.—1754.), koji je pisao hrvatskim, latinskim i njemačkim jezikom, ali štampao je samo jednu njemačku knjigu »Der erneuerte seraphische Layen-Brüder, der nach Gott geschaffen ist in der Gerechtigkeit und Wahrheit der Heiligkeit«. Wiener Neustadt 1731. str. 371. u 16⁰, i o. Modestus Dominković franjevac (+ 1770.) koji je pisao hrvatskim i madžarski jezikom, ali je štampao samo jednu madžarsku knjižnicu u Požunu.

Rudolf Strohal.

(Svršit će se.)

NOVE KNJIGE.

Hiljadu svjetskih pisaca. Uređuje i izdaje Ljubo Wiesner. To je biblioteka, koja nam želi iznijeti u jednoj hiljadi nevelističkih primjera najljepše novele, što postoje u svjetskoj literaturi. Ova hvalevrijedna namjera biblioteke zaslužuje svako priznanje, i ako se njezine namjere ostvare, zadužiće našu lijepu književnost za sve vjekove. Već prvi svezak ove biblioteke odaje vanredno istančan i profinjen redaktorov ukus. Tu su iznesene četiri manje novele i to: Merežkovski: Ljubav jača od smrti, Jack London: Naložiti vatru . . . Horacio Quiroga: Anakonda, Maurice Maeterlink: Pokolj Nevinih. Od te četiri je najjača ona Jack-a London-a, koja nam dovodi pred oči u jezivoj i snažnoj slici gigantsku borbu čovjeka i prirode, u kojoj podliježe čovjek, jer se ne može oprijeti nadnaravnoj sili vrhu sebe. Maurice Maeterlinck se odlikuje vanredno bujnim stilom, Merežkovski erudicijom, dok je novela Horacia Quiroga: Anakonda najslabija i stilom i koncepcijom u čitavoj knjizi.

Mi pozdravljamo ovu lijepu redaktorovu ideju i preporučujemo njegovo prvo izdanje svima prijateljima i ljubiteljima čiste umjetnosti, koju će naći u toj knjizi u izobilju.

V. Živić — B. Arhanić: Religio sempiterna. (I. dio: Katastrofa cirkusa Buffalo Bill. II. dio: Danas nismo, sutra jesmo.) Kako vidimo, i literati su u ovo naše trgovačko vrijeme počeli osnivati dionička društva i pisati knjige zajedničkim kapitalom po uzoru: »Romana četvorice«. Ne interesira nas, što je u ova dva dijela knjige »Religio sempiterna« od gosp. Živića, a šta od gosp. Athanića, iako bi to po položaju njihovih naštampanih imena i po stilu mogli bar približno pogoditi, ako ne bismo prije toga posumnjali, da li ta dva gospodina uopće postoje. Možda su to pseudonimi, ili kakav trik, da se opsjeni prostota, jer takih imena ne čusmo do danas, i ni jedna ih revija bar u ovih zadnjih pet godina ne zabilježi. Uostalom to još nije minus za ono, što oni pišu. U njihovim se stvarima osjeća takva mladenačka struja, takva dražest nekog čistog naivnog bunta.

U prvom dijelu te dvoglavne knjižne aždaje osjeća se mlad, svjež i poletan duh, bez kritičnosti, bez sređenosti i taj duh leti preko stvari i preko samog sebe, upravo se skliže kao zelen listić po jezerskoj površini. I baš je zato simpatičan, što mu je mladost iskrena, što leti i što se ne vuče tromo preko života, kao kakva stara pretpotopna životinja. Tu ima crtica iz života, pjesmica u prozi, impresija o posljeratnoj Njemačkoj, Holandiji, o njemačkoj umjetnosti, pozorištima, glumcima, ekspresionizmu uz jednu paralelu o svemu tome kod nas, i sve je to bačeno lako, u trku baš tako, kako bi svaka iskrena mladost učinila.

U drugom dijelu ove knjige isto tako. Čista, neiskvarena svježa duša struji iz svakog retka, a ta čistoća prelazi pod konac u naivnost, da se čovjeku i nehotice otrgne smiješak sa usana, kao kad gleda dijete, koje predstavlja odrasloga. Neka za primjer posluži samo ovaj stavak iz studije o pokojnom Donadiniju:

»Bilo bi najprirodnije, da se život i rad Ulderika Donadinija usporedi sa onim Gogolja, Garšina i Ibsena. No ja ću ga usporediti sa najizrazitijom i najmodernijom umjetničkom dušom F. Rodina, koji se — kako je poznato — uz Fidiju i Mishelangela broji među najveće genije među kiparima svih vjekova.«

Na strani 111. nastavlja se ova glorifikacija pokojnog Donadinija i u stavku o njegovom romanu »Kroz šibe« veli se doslovce ovo: »Roman Victora Margueritta i Čapekova »Luftdrama« i druga djela svjetske literature prava su sjena prema toj studiji o čovjeku za vrijeme rata.«

Ovako nesvjesno, ludo i nepromišljeno može samo mladost da piše. Mi to shvaćamo i samo zato ne želimo posjeći ovu zelenu vlat, koja će i tako na svom trnovitom putu kroz umjetnost proždrijeti mnogu gorku pilulu i pasti — ili se uzdignuti, prema vlastitoj sposobnosti. —a—

Uredništvo primilo je knjigu Franje Domovića: »Cirkus broj XX. i druge satire, humoreske i bezobrazne pjesme«. Mi ovoga autora bezobrazne poezije preporučujemo organima javne sigurnosti, da oni izreknu o njemu svoj »kritički« sud.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.**

CRIKVENICA

MORSKO KUPALIŠTE I KLIMATIČKO LJEČILIŠTE NA JADRANSKOM MORU

Kao klimatičko lječilište otvoreno cijelu godinu. Morske pješčane, sunčane i zračne kupelji na kupalištu kao i na plažama, od sredine aprila do sredine oktobra.

Kupališnim gostima stoje na raspolaganje hoteli: Belle-Vue, Crikvenica, Crnković, Jadran, Miramare, Royal i Therapia, penzioni: Adrija, Dalibor, Gjurašin, Morava, Riviera, Slavija, Učiteljski dom, Vranicani i Wimmer, ville: Antonija, Dagmar, Danica, Jozefina, Lucia, Milica, Milota, Mira, Nirvana, Ruža i Tucić i mnoge privatne kuće sa 800 soba (1200 kreveta i 500 divana).

Cijene soba sa 1 krevetom počam od Din 20, sa 2 kreveta počam od Din. 30 po danu, prema kući prema položaju i prema uredjaju sobe. Glede rezerviranja soba neka se kupališni gosti izvole izravno obratiti na stanodavce. Opskrba počam od Din 60 po osobi i po danu, prema gostioni, restaurantu, penzionu ili hotelu. Popusti za djecu prema dogovoru.

Sve ove cijene ustanovljene su po oblasti, te se ne smiju prekoračiti. Kupališni se gosti umoljavaju da svoje topogledne želje i pritužbe izvole priopćiti lječilišnom povjerenstvu, koje ih u sporazumu sa oblašću odmah riješava.

Lječilišna pristojba iznaša Din. 3 po osobi i po danu, a od juna do augusta, kada koncertira vojnička glazba, iznaša glazbena pristojba Din. 4 po osobi i po danu. Djeca ispod 4 godine ne plaćaju pristojba, a od 4-te do 12-te godine plaćaju polovicu pristojba. Pogodnosti kod lječilišne pristojbe za jugoslavenske državne namještenike gradjanskog i vojničkog reda itd. davaju se u smislu vladine naredbe od 10. aprila 1921. broj 7169, ako se dotični iskažu kod lječilišnog povjerenstva pravovaljanim legitimacijama.

Saobraćajne prilike: Željeznicom do stanice »Plase« na pruzi Zagreb-Fiume, gdje do konca aprila čekaju autoomnibusi na vlak koji iz Zagreba dolazi u jutro na Plase, a od 1. maja čekaju kod svakog vlaka. Pristojba u autobusu Din 80 po osobi do Crikvenice uz 25 kg slobodne prtljage, fijaker Din 250 za 1—2 osobe, Din 275 za 3—4 osobe. Ili željeznicom do stanice »Sušak« (Fiume), gdje jutarnji i brzi vlak iz Zagreba imadu parobrodski spoj sa Crikvenicom, I. razr. Din 36, a II. razr. Din 18 po osobi.

Liječnici: Dr. Josip Marković, kr. kotarski liječnik, dr. Ivan Sobol, općinski i ravnajući liječnik kupališta, dr. Dragan Altman, dr. Karlo Seidl i dr. Baldo Udina.

Novčani zavodi: Prva hrvatska štedionica, Jugoslav. banka i Hrv. seljačka zadružna banka.

Inozemci dobivaju vizum najbrže posredovanjem Tourist-Office-a u Zagrebu, Jelačićev trg broj 6. uz taksu od Din. 10.—. Sve upute daje kretom pošte

Lječilišno povjerenstvo u Crikvenici.

NARODNA STARINA

ilustrovani nepovremeni časopis za povijest kulture i etnografiju južnih Slovjena izlazi 3-4 puta godišnje.
Cijena svesku 25 Din

UREĐUJE DR. JOSIP MATASOVIĆ
Zagreb, Gundulićeva ul. 48. I. lijevo

Naručuje se kod uprave časopisa „Narodna Starina"
Zagreb, Wilsonov trg 8.

„Haremska lirika"

od Ahmeda Muradbegovića

Cijena 8 dinara

Narudžbe izvršuje Hrvatski štamparski zavod d. d. Zagreb, Marovska ulica 30.

„Nojemova lađa"

Zbirka novela
od Ahmeda Muradbegovića
Cijena 25 dinara

Dobije se
u redakciji „Vijenca" Medulićeva br. 30
i kod autora Haulikova 4 prizem. desno

Gradska štedionica

Općine glob. i kr. glav. grada Zagreba

Petrinjska ulica br. Zagreb Ugao Sudničke ul.

Glavnica K 250.000.000·—

Prima uloške na knjižice i na tekući račun. Izdaje čekove i kreditna pisma, te obavlja isplate na temelju akreditiva na svim domaćim i inozemnim mjestima. Kupuje i prodaje valute i devize. Obavlja sve burzovne naloge savjesno i kulantno.

Za uloške jamči grad Zagreb.

»TIPOGRAFIJA« D. D. ZAGREB.